

T.C
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS PROGRAMI

KREDİ PİYASALARINDA ASİMETRİK BİLGİNİN
BANKACILIK SİSTEMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE
AZERBAYCAN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Lala Khalilova

1150Y75112

İstanbul, Şubat 2015

T.C
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS PROGRAMI

KREDİ PİYASALARINDA ASİMETRİK BİLGİNİN
BANKACILIK SİSTEMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE
AZERBAYCAN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Lala Khalilova

1150Y75112

Danışman: Prof. Dr. Yusuf TUNA

İstanbul, Şubat 2015

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek lisans öğrencisi Lala Khalilova'nın "Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilginin Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkisi ve Azerbaycan Örneği" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Uluslararası Bankacılık ve Finans Yüksek Lisans tezi olarak (oybirliği / ~~oyçokluğu~~) ile başarılı bulunmuştur.

Adı – Soyadı

İmza

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yusuf Tuna

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Hicabi Ersoy

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Serkan Çankaya

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCU Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, finansal sistemin en önemli alt unsuru olan kredi piyasalarında asimetrik bilgi ve asimetrik bilgiden kaynaklanan ters seçim, ahlaki tehlike ve temsilcilik sorunlarını açıklayarak asimetrik bilginin genel olarak bankacılık sektörü üzerinde etkileri sorgulanmıştır. Ayrıca, Azerbaycan bankacılık sektöründe asimetrik bilgiden kaynaklanan sorunlar var mı, eğer varsa nelerdir bunun üzerine inceleme yapılmıştır. Bu çerçevede çalışmamızda ülkenin finansal sistemi incelenerek Azerbaycan bankacılık sektörünün aktif ve pasif yapısında oran ve rasyolar yıllara göre karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Burada makroekonomik göstergeler olarak ekonomiye yönlendirilen krediler, banka bilançolarındaki toplam kredi hacmi, takipteki krediler, faiz oranları ve birçok veriler dikkate alınarak Azerbaycan bankacılık sistemi üzerinde asimetrik bilginin varlığı, sistemin zayıf ve üstün tarafları incelenmiştir.

Söz konusu veriler ve yapılan çalışmalar sonucunda Azerbaycan finans sistemi yeterince gelişmemiş ve büyük ölçüde nakde dayalı bir görünüm arz etmektedir. Ülkenin bankacılık sistemi 1996'dan beri iki seviyelidir. İlk kademede Azerbaycan Merkez Bankası, ikinci kademede ise ticari bankalar yer almaktadır. İki seviyeli bankacılık sektörü reformlarının bazı alanlarında ilerlemeler görülmüştür ve bu reformların yürütülmesinde Azerbaycan Merkez Bankasının doğrudan rolü vardır. Ülkede sabit kur sistemi uygulanmakta ve döviz işleri ve sermaye hareketlerinde kısıtlamalar bulunmaktadır. Yani sermaye piyasalar yeterince gelişmemiş olsa da ancak bir bütün olarak ülkenin finansal sisteminde olumlu gelişmeler olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Finansal Sistem, Finansal Piyasalar, Kredi Piyasaları, Asimetrik Bilgi, Ahlaki Tehlike, Ters Seçim, Temsilcilik Sorunu, Kredi Tayinlaması, Azerbaycan Finansal Sistemi.

ABSTRACT

The purpose of this study is to question the effects of asymmetric information on the over all banking sector, explaining the most important sub-components of the financial system-asymmetric information and adverse selection, as well as moral hazard sand agency problems due to asymmetric information in credit markets. Moreover, Azerbaijani banking sector has been studied in terms of problems stemming from asymmetric information, and if any, what they are. The financial system of country has been examined and comparison of ratios by year was made for rate structure of assets and liabilities of the banking sector of Azerbaijan. Loans directed to the economy as macroeconomic indicators, total loan volume in the bank's balance sheet, non-performing loans, interest rate sand asymmetric information assets on the banking system of Azerbaijan considering many data, weak and high side of the system were investigated.

Azerbaijan As a result of the collected data and studies we can say that Azerbaijani financial system is undeveloped and mostly cash-based. The country's banking system has two levels since 1996. Central Bank of Azerbaijan is in the first stage, these condstage is located in the commercial benches. Progress in some areas of the two-level banking sector reform has been seen and the Central Banks of Azerbaijan has a direct role in the implementation of these reforms.

Fixed exchange rate system being implemented in the country and foreign Exchange transactions and restrictions on capital movements are held. So even though capital markets ar undeveloped, but there were positive developments in the country's financial system as a whole.

Keywords: Financial System, Financial Markets, Credit Markets, Asymmetric Information, Moral Hazard, Adverse Selection, Representation Issues, Credit Rationing, Azerbaijan Financial System

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY SAYFASI	iii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ŞEKİL VE TABLO LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM FİNANSAL SİSTEM	3
1.1. FİNANSAL SİSTEMİN FONKSİYONLARI	5
1.2.FİNANSAL SİSTEMİ OLUŞTURAN TEMEL PİYASALAR.....	7
1.2.1. Para ve Sermaye Piyasaları.....	9
1.2.2. Birincil ve İkincil Piyasalar	12
1.2.3. Örgütlenme Şekline Göre Finansal Piyasalar	13
1.2.3.1. Borsalar (Örgütlenmiş Piyasalar).....	13
1.2.3.2. Menkul Kıymetler Borsası.....	14
1.2.3.3. Tezgah Üstü Piyasalar (Örgütlenmemiş veya Yarı Örgütlenmiş Piyasalar)	15
1.2.3.4. Ulusal ve Uluslararası Piyasalar	16
1.2.3.5. Türev Piyasalar	16
1.3.Bankacılık ve Krediler.....	18
1.3.1. Banka ve Bankacılık Sistemi	19
1.3.2. Bankaların Temel Faaliyetleri ve Finansal Sistem İçindeki Önemi (Fonksiyonları).....	21
1.3.3. Bankalarda Oluşabilecek Temel Riskler.....	24
1.4. Banka Kredileri	29
1.4.1. Kredilerin Riski.....	30
1.4.2.Kredilerin Sınıflandırılması	31
1.4.3. Kredilerin Uygulama Süreci	33
İKİNCİ BÖLÜM KREDİ PİYASALARINDA ASİMETRİK BİLGİ	34
2.1. Bilgi	34
2.2. Asimetrik Bilgi	35
2.3. Piyasa Başarısızlığı Görüşü Ve Asimetrik Bilginin Etkisi.....	36

2.3.1. Piyasa Gücü	38
2.3.2. Kamu Malları	38
2.3.3. Bankacılık Sektöründe Dışsalıklar Ve Piyasa Başarısızlığı	39
2.3.3.1. Dışsalıklar Ve Finansal Piyasalar	41
2.3.4. Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi	42
2.4. KREDİ PİYASASINDA ASİMETRİK BİLGİ SORUNU	43
2.4.1. Ters Seçim Sorunu (Adverse Selection)	43
2.4.2. Ahlaki Riziko Sorunu (Moral Hazard)	44
2.4.3. Temsilcilik Sorunu (Agency Problem)	45
2.5. DİĞER PİYASALARDA OLUŞAN ASİMETRİK BİLGİ	46
2.5.1. Sigorta Piyasaları	46
2.5.2. İkinci El Araba Piyasası (Limon Piyasası)	47
2.5.3. Emek Piyasası	48
2.6. ASİMETRİK BİLGİ SORUNUNU ORTADAN KALDIRMAYA YÖNELİK “KREDİ TAYINLARI” (KREDİ RATIONİNG) TEORİSİ	49
2.7. ASİMETRİK BİLGİ SORUNUNU EN AZA İNDİRGEME YOLLARI	50
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM AZERBAJCAN FİNANS SİSTEMİ AÇISINDAN ASİMETRİK BİLGİ	53
3.1. AZERBAJCAN FİNANS SİSTEMİ	53
3.1.1. Genel Ekonomik Görünüm	53
3.1.2. Azerbaycan Bankacılık Sistemi	55
3.1.2.1. Azerbaycan Merkez Bankası (AMB)	56
3.1.2.2. Ticari Bankalar	59
3.1.3. Banka Dışı Kredi Kurumları	60
3.2. FİNANSAL SİSTEMİN ÜSTÜN VE ZAYIF TARAFLARI	62
SONUÇ	63
KAYNAKLAR	64

ŞEKİL VE TABLOLAR LİSTESİ

Şekil 1. Finansal Fonların Akışı.....	7
Tablo1. Para ve Sermaye Piyasası Arasındaki Farklar	11
Şekil 2. Banka Bilançosunun Temel Açmazı.....	25
Tablo2. Banka, Aracı Kurum ve Sigorta Şirketlerinin Faaliyet Biçimleri ve Risklerinin Karşılaştırılması.....	40
Tablo3. Temel Makroekonomik Göstergeler	54
Tablo4. Mali Teşkilatlar Hakkında Genel Bilgi.....	56
Tablo 5. AMB ve Para Piyasası Hakkında Bazı Veriler	58
Tablo 6. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Mali Derinliği ile ilgili Göstericiler ...	58
Tablo 7. Ticari Bankaların Bilanço Yapıları: Krediler (Milyon Manat).....	60

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ADB	:	Asya Kalkınma Bankası
AMB	:	Azerbaycan Merkez Bankası
AZİP	:	Azerbaycan İnterbank Ödeme Sistemi
AZN	:	Azerbaycan Manatı
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kuru
BİST	:	Borsa İstanbul
BTC	:	Bakü Tiflis Ceyhan
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
EBRD	:	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası
ECB	:	Avrupa Merkez Bankası
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İDA	:	Uluslararası Kalkınma Birliği
İMF	:	Uluslararası Para Fonu
İTO	:	İstanbul Ticaret Odası
KİT	:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	:	Küçük ve Orta Bütçeli İşletmeler
MDP	:	Menkul Değerler Portföyü
s.	:	Sayfa No

SOFAZ	:	Azerbaycan Devlet Petrol Fonu
SPK	:	Sermaye Piyasası Kurulu
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TMSF	:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TL	:	Türk Lirası
YP	:	Yabancı Para

GİRİŞ

Çağımızda dünya ekonomileri için en önemli kaynak bilgidir. Bu yüzden tüm ülkeler ekonomik faaliyetlerini sağlam yürütmek için tam ve doğru bilgi arayışındalar. Bunun için de birikimleri karlı yatırımlara yöneltmek büyüme ve sanayileşme yolunda ilerleme kaydederler ancak bunun oluşum etkin bir finansal sisteme ve simetrik bilgiye bağlıdır. Dolayısıyla böyle bir yaklaşım için kredi piyasalarının etkin çalışması ekonomik faaliyette bulunan tarafların karşılıklı olarak simetrik bilgiye sahip olması gerekmektedir. Ayrıca, son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinde önemli gelişmeler olduğu için artık hem alıcılar hem de satıcılar için bilgiye ulaşmak daha kolay ve daha ucuz hale gelmiştir. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen tam ve doğru bilgiye zamanında ulaşmakta sorun yaşayabiliriz. Şöyle ki, alıcı ve satıcıların kendileri hakkındaki bilgileri bir birinden gizlediği durumlar olabilir ancak bunun sonucunda da taraflar arasında özleşme öncesinde veya sözleşme sonrasında asimetrik bilgi kaynaklı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Kredi piyasalarında asimetrik bilgidan kaynaklanan ters seçim, ahlaki tehlike ve temsilcilik sorunları kredi arz ve talebinin karşı karşıya gelmesini sağlayan piyasaların etkin çalışmasını engelleyecektir. Kredi piyasalarında etkinliğin azalması bankacılık krizlerine neden olabilir. Çalışmamızın temel amacı da Azerbaycan'da asimetrik bilgi sorununun bankacılık sektöründe yaşanıp yaşanmadığı sorusuna açıklık getirilmesi, yaşanıyorsa bunun olumsuz etkileri nelerdir ve bu çerçevede ülke ekonomi politikası önerileri ve çözümleri araştırılmıştır.

Çalışmamızın hipotezinde, asimetrik bilgi olgusu ve bu olgunun kredi piyasası ve diğer piyasalar üzerindeki etkileri genel ve teorik olarak açıklanmıştır. Konunun Azerbaycan bankacılık sektörü açısından ampirik olarak incelenmiş ve zaman serisi analizi yapılmıştır. Bu çerçevede takipteki krediler yıllık faiz oranları regresyona tabi tutularak bu regresyon sonucunda asimetrik bilgi olgusunun Azerbaycan bankacılık sektöründe yaşanıp yaşanmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Genel olarak çalışmamızda finansal sistemin en önemli temel unsuru olan kredi piyasalarında asimetrik bilgi ve asimetrik bilgiye dayalı ters seçim, ahlaki tehlike ve temsilcilik sorunları ve bu sorunlara çözüm önerisi olarak gösterilen kredi tayinlaması teorisi incelenmiştir. Azerbaycan bankacılık sistemi üzerindeki etkileri var mı, varsa eğer bunlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca asimetrik bilginin diğer piyasalar üzerindeki etkilerine de yer verilmiştir.

Bu kapsamda çalışmamız üç bölüme ayrılarak birinci bölümde, finansal sistem ve finansal sistemi oluşturan temel piyasalar, özellikle kredi piyasaları, bankacılık sistemi, riskler ve kredilere yönelik açıklamalar yapılmıştır. Bu amaçla önce finansal sistemle ilgili temel kavramlar açıklanarak, fonksiyonları finansal sistemi oluşturan temel piyasaları açıklandıktan sonra bankacılık sistemi ve krediler konularına değinilerek açıklamalar yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, önce bilgi ve asimetrik bilgi kavramına açıklık getirilerek tanımlar yer almaktadır. Asimetrik bilgi kavramına açıklık getirdikten sonra piyasa başarısızlığına neden olan asimetrik bilgi kavramı diğer faktörlerle birlikte açıklanmıştır. Ayrıca kredi ve diğer piyasalarda asimetrik bilgidен kaynaklanan sorunlar ve bu sorunları ortadan kaldırmaya yönelik çözüm önerilerine yer verilmiştir. Kredi piyasalarında asimetrik bilginin varlığı durumunda dengenin sağlanması kredinin tayinlamasına bağlıdır. Bu nedenle ikinci bölümde son olarak hem kredi tayinlaması teorisine açıklık getirilmiş hem de asimetrik bilgi sorununu en aza indirmenin yolları araştırılmıştır.

Çalışmamızın son olan üçüncü bölümünde ise Azerbaycan'da asimetrik bilgi sorununun bankacılık sektöründe yaşanıp yaşanmadığı sorusuna açıklık getirilmesi, yaşanıyorsa bunun olumsuz etkileri ve bu çerçevede ülke ekonomi politikası önerileri ve çözümleri araştırılmıştır. Ayrıca istatistik verilere de yer verilerek analiz yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SİSTEM

Öncelikle bu konu başlığı altında ekonominin önemli bir unsuru olan finansal sistemin tanımını yapmadan önce genel olarak sistemin tanımını belirtmek isterim. *Sistem, belirli bir amaca yönelik olarak, aralarında direkt ya da en direkt ilişkiler bulunan ve aynı zamanda karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen parçaların oluşturduğu bir bütün olarak tanımlanır.*¹

Finansal sistem, ekonomideki fon arz ve talebi dengeleyen, fonları zaman, miktar, vade ve kişiler bakımından kullanılabilir duruma getirme fonksiyonunu gören bir sistemdir. Böylelikle, fertlerin tasarrufları yatırımlara kanalize edilmektedir. Bu sistemi oluşturan kuruluşları ise bankalar ve banka olmayan mali aracı kuruluşlar olarak sınıflandırmak mümkündür.²

Yani bir ülke ekonomisinin sağlam ve doğru yönetilmesinde iki unsur vardır ki, bu finansal sistemin temelini oluşturur: fon arz edenler ve talep edenler. Ancak bu iki tarafın bir araya getirilmesinde bir ortama ve taraflar arasında bağlantıyı doğru ve etkin fon akımını sağlayacak araçlara ve fon transferini belgeleyecek finansman araçlarına(menkul kıymetler) en önemlisi de bunları denetleyecek hukuki ve idari düzene ihtiyaç vardır.

Yukarıdaki tanımdan da anlaşıldığı üzere finansal sistem dört temel birleşeninden ibarettir. Bunlar:

- i. Finansal işlemlerin yer aldığı **finansal piyasalar**
- ii. Bu işlemlerin doğru yönetilmesine yardımcı olan finansal kurumlar (finansal araçlar).
- iii. Finansal işlemlerin neticesinde üretilen **finansal araçlar**.
- iv. Finansal sistemin doğru hareket etmesini gerekli kılan **hukuki ve idari düzen**.

¹ Muharrem Afşar, **Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi**, T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, No.1558, Eskişehir 2004, s.4-5.

² Muhammet Akdiş, **Global Finansal Sistem-Finansal Krizler ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 2000, s.150.

Finansal Piyasa – tasarruf fazlasına sahip kişi ve kurumların sahip oldukları fonları, tasarruf açığı bulunanların kullanımına sunmalarına aracılık eden piyasalardır.³Başka bir deyimle piyasa aslında bir pazardır ve katılımcıların arz ve talepleri doğrultusunda mal ve hizmetlerin fiyatları belirlenmektedir. Bahsedilen mal, döviz veya hazine bonusu gibi finansal ürün ise finansal piyasada arz ve talebe göre finansal araçların fiyatı olan kur ve faiz belirlenir.

Finansal Kurumlar (Finansal Aracılar) – Finansal piyasalarda para ve fon transferinin borç alan ve verenler arasında dağılımını kolaylaştıran bir mekanizmadır. Buna dolaylı finansmanda denir. Şöyle ki, tarafları bir araya getiren finansal kurumların varlığı fonun akışına aracılık etme bakımından önemlidir. Bunun üç önemli nedeni vardır; likidite, güvenilirlik ve kolaylık sağlamasıdır.

Finansal Aracılığın Faydaları:

- Yüksek likidite
- Geniş vade seçenekler
- Düşük işlem maliyetleri
- Devlet sigortası varsa daha da düşük risk
- Fonların profesyonel olarak yöneltmesi
- Çeşitlendirme ve riskin dağıtılması
- Yatırımlarda dolar başına daha düşük risk
- Ahlak dışı işlemlerin, yolsuzlukların engellenmesi.

Peki kim bu kurumlar? Bunlar; bankalar, aracı kurumlar, emeklilik fonları, sigorta şirketleri, özel finans kurumları, yatırım şirketleri vesaire.

Finansal İşlem – Finansman kapasitesi olan ekonomik birimden finansman ihtiyacı olan ekonomik birime doğru, doğrudan veya dolaylı olarak parasal akım niteliğinde ortaya çıkan, borçluluk ve ortaklık gibi hukuki sonuç doğuran ilişkileri belgeleyen

³Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayınları, Geliştirilmiş 15. Baskı, İstanbul,2003, s.680.

mali araçlarla ve bu amaçla kurulmuş mali kurumlar aracılığıyla gerçekleşen işlemlerdir.⁴

Finansal Araçlar (Menkul Kıymetler) – Fon talebinde bulunanla fon arz edenlerin arasındaki mali ilişkilerin sonucunda borçluluk ve ortaklık(mülkiyet) gibi hukuki sonuçları nitelendiren belgelere denir. Yani finansal araçlar hukuki açıdan değerli evrak niteliği taşıyan yasal düzenlemelere tabidir ve bir birinden farklı özelliklere sahiptir. Bu araçlar işlem gördükleri piyasalara bağlı olarak para piyasası araçları (para, döviz, altın, kambiyo senetleri ve b.) ve sermaye piyasası araçları (hisse senedi, tahvil, finansman bonosu ve b.) olarak sınıflandırılmaktadır.

Hukuki ve idari düzen – Taraflar arasında fonun transferini belgeleyecek yatırım ve finansman araçların yasal düzenlemeler bakımından denetleme mekanizmasıdır. Bu mekanizma devlet kanunları çerçevesinde yürütülür. Bu anlamda “bankacılık kanunu” ve “sermaye piyasası kanunu” yasal düzenlemelere SPK, BDDK, TCMB gibi kanunların oluşturulması kurumsal düzenlemelerdir.

1.1. FİNANSAL SİSTEMİN FONKSİYONLARI

1.Finansal sistem gelirlerini az harcayarak tasarruf sağlayan birimlerin sahip olduğu fon fazlasını, gelirlerini daha fazla harcamak isteyen fon açığı olan birimlere fon aktarmak şeklinde ifade edilebilecek ilk ve temel bir ekonomik fonksiyon üstlenmiştir. Ekonomide fon arz eden ve fon talep edenler, hane halkı, devlet, yabancı ve yabancı devlet işletmeler, kurumlar olabiliyor.

Finansal sistem fon transferini sağlaması gibi özetleyebileceğimiz bu temel fonksiyonun yanı sıra risk paylaşımını, likidite ve katılımcılara enformasyon sağlama gibi diğer fonksiyonları da yerine getirmektedir. Bunlar:

1. Maliyetlerin Minimuma İndirilmesi -Finansal sektördeki gelişmenin finansal aracılığın maliyetini düşürmesi beklenmektedir. Bu maliyet düşüklüğü finansal sektördeki verimliliğin artması anlamına gelmektedir. Finansal sektördeki gelişme sonucunda, finansal kurumlar tarafından sunulan hizmetler bağlamında bir rekabetin oluşması beklenmektedir. Bu rekabet ortamı borç alma ve borç verme faiz oranları

⁴Adil Koruyan, **Sermaye Piyasası**, İzmir, 2001, s.5.

arasındaki farkı azaltarak maliyetin düşmesine katkı sağlar. Bir finansal sistem, aracılığın maliyetini ne kadar azaltabiliyorsa, tasarrufları daha büyük bir kısmının getirisi yüksek yatırımlara tahsis edilmesine olanak verdiğiinden, o kadar verimlidir.⁵

2. *Mal ve Hizmetlerin Değişimi* - Finansal sistem, mal ve hizmetlerin değişimine olanak sağlamakla hızla gelişen ekonomilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeni yatırım araçları ve piyasalarıyla bu değişim işlemlerinin uygulanabilecektir. Ayrıca bir yandan teknolojik gelişmeler sonucu sermayenin küreselleşmesine de olanak tanımaktadır.

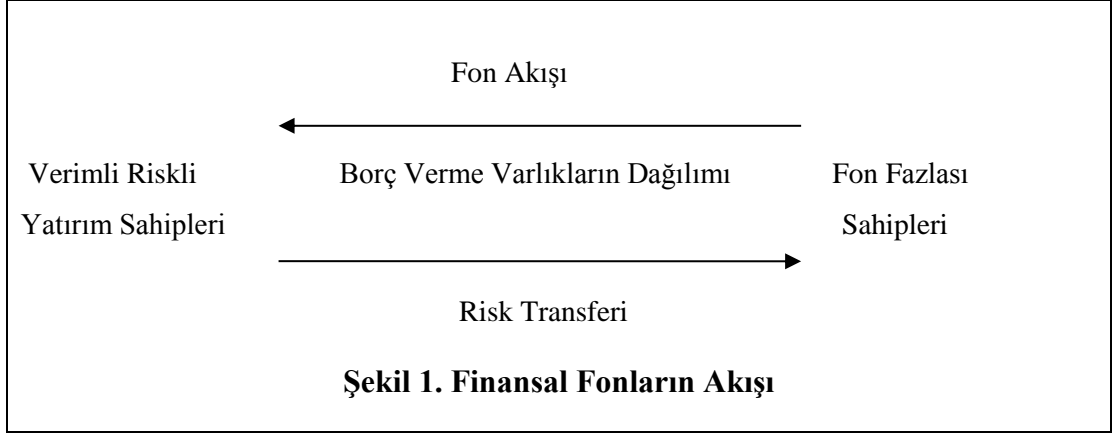
3. *Risk Aktarımı ve Yayılması*–Bu fonksiyon riskin tabana yayılmasıyla risk transferini sağlamaktadır. Bireysel olarak tasarruf sahipleri ve yatırımcılar riskten kaçınma eğilimindedirler. Ancak riskten kaçınma isteğinin derecesi bireyler arasında farklılık gösterir. Risk çok sayıda birey arasında yayılmadığında tasarruf sahipleri ve yatırımcılar üstlendikleri yüksek riskten ötürü daha yüksek getiri talep edebilirler. Bundan dolayı iyi çalışan bir finans sisteminin riski çok sayıda birey arasında yaymaya imkan tanıyacak araçlar sunması gerekmektedir. Sistem farklı derecelerde risk taşıyan çok çeşitli aktifleri bireylere sunabileceği gibi, risk yönetimi ve belirlenmesinde uzmanlaşmış kurumlar bireylerin tercihlerine göre risk tayinini gerçekleştirebilirler. Tam anlamıyla çalışan finansal sistemin riskten ötürü sağlanacak ekstra primleri sıfıra düşürmesi gerekir.⁶

4. *İstikrar* - Finansal sistem ekonomik faaliyetlerde istikrarı sağlamaya yönelik araçlar sağlar. Her ekonomi üretim, istihdam ve fiyatlarda zaman zaman dalgalanmalarla karşılaşır. Kamu otoriteleri bu dalgalanmaları önlemek için para arzını etkileyen politikalarla çeşitli kararlar alır ve bu kararları uygular. Örneğin, Gelişmekte olan ülkelerde işsizlik problemi parasal genişleme ile kontrolü mümkün olan bir istikrarsızlık olmadığı için finansal politikaların bu ülkelerde istikrar amacı ile kullanımı genellikle enflasyonun kontrolüne yönelik çabalar üzerinde yoğunlaşır.⁷

⁵A. Darrat “Are Financial Deepening and Economic Growth Causally Related? Another Look at The Evidence”, **International Economic Journal**, V.13, N.3, p.33.

⁶ İlhan Uludağ ve Erişah Arıcan, **Finansal Hizmetler Ekonomisi**, Beta Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 1999, s.115.

⁷ Hatice Doğukanlı ve Serpil Canbaş, **Finansal Pazarlar, Finansal Pazarlar, Finansal Kurumlar, Sermaye Pazarı Analizleri**, Beta Yayın, İstanbul 1997, s.111.

Kaynak: Filiz Yeliz “Finansal Sistemin Yapısı, Finansal Derinleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, Türk Finans Sistemi”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2008,s.4

1.2.FİNANSAL SİSTEMİ OLUŞTURAN TEMEL PİYASALAR.

Ekonomide fonları talep edenlerle, fonları arz edenler, fon akımını düzenleyen kurumlar, akımı sağlayan araçlarla bunları hukuki ve idari çerçevesinde düzenleyen yasalar birlikte “finansal sistemi” oluşturur. Görüldüğü üzere finansal sistemi oluşturan 5 unsur var: 1.Fon arz edenler (tasarruf sahipleri), 2.Fon talep edenler (yatırımcılar), 3.Yatırım ve finansal araçlar (menkul kıymetler), 4.Yardımcı (aracı) kuruluşlar, 5.Hukuki ve idari düzen.

Finansal sistem bu beş görevi yerine getirmediği sürece ekonomide etkinlik sağlanamayacak ve ekonomik büyüme engellenecektir. Şüphesiz ki, ekonomik gelişmede ekonomik kaynakların dağılımı önemli bir faktördür ve kaynak dağılımı en etkin şekilde piyasalar aracılığıyla yapılmaktadır. Yani sermayenin alınıp satıldığı piyasalara *finansal piyasalar* denir.

Finansal sistem içinde yer alan piyasalar fonksiyonları, fonların özellikleri ve vadeleri gibi ölçülerle sınıflandırılır. Genel olarak finansal piyasalar vadelerine göre para piyasaları ve sermaye piyasaları olarak sınıflandırılmaktadır. Para piyasaları vadesi 1.yıla kadar olan fonların ödünç alıp verdiği piyasalara denir. Sermaye piyasaları – 1 yıldan daha uzun vadeli fon ödemeleri uygulayan piyasalara denir.

Diğer sınıflandırma şekli aşağıdaki gibidir:⁸

Genel Olarak Finansal Piyasalar;

-Para Piyasası

-Sermaye piyasası

Ortaklık – alacaklılık sağlayan piyasalar;

-Kredi piyasası

-Menkul kıymetler piyasası

Finansman yönetimine göre;

-Dolaylı finansman (kredi piyasası)

-Doğrudan finansman (sermaye piyasası)

Vadeye göre;

-Kısa vadeli (kredi piyasası)

-Uzun vadeli (sermaye piyasası)

Diğer piyasaları aşağıdaki şekilde sınıflandırmak mümkündür;

-Kredi piyasası

-Mevduat piyasası

-Bankalar arası para piyasası

-Kamu borçlanma araçları piyasası

-Özel kesim borçlanma araçları piyasası

-Örgütlenmiş para piyasası, vesaire.

Çalışmamızda finansal piyasaları şu ana başlıklar olarak inceleyeceğiz.

1.Para, Sermaye ve kredi piyasaları

2.Birincil ve İkincil piyasalar

3.Örgütlenme şekline göre finansal piyasalar

4.Türev piyasalar.

⁸ Nermin Şenyüz “Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilginin Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2008, s.8.

1.2.1. Para ve Sermaye Piyasaları

Genel olarak mali piyasalar fonların işlem gördükleri vadelerine göre para, sermaye ve kredi piyasaları olmak üzere üç piyasaya ayrılır.

Para Piyasası – Bir yıl veya daha kısa süreli borç verilebilir fonları arz edenlerle bu tür kısa süreli fonları talep edenlerin bir araya geldikleri bir piyasadır. Para piyasası belirli bir yerde kurulu değildir. İhtiyaç duyulan her hangi bir yerde bu piyasa oluşur.⁹

Para piyasasında işlemler hem doğrudan hem de dolaylı finansman yöntemiyle yürütülür. Gelir fazlası olanlar, gider fazlası olanlara doğrudan borç verebilecekleri gibi, tasarruflarını mali araçlara yatırmak suretiyle dolaylı finansmana da kaynaklık edebilirler. Bu çerçeveden hareketle para piyasasının temel kurumlarını kişiler, kurumlar, bankalar şeklinde sıralamak mümkündür.¹⁰

Görüldüğü üzere para piyasasının kaynakları tasarruf sahiplerinin birikimlerinden ve bankaların topladıkları mevduatlardan ibaret olduğu için toplanan fonlar kredi şeklinde işletmelerin dönen varlıkları finansmanında gösterilmektedir. Yatırım araçlarının likiditesi yüksektir ve bunlar; hazine bonosu, finansman bonosu, devlet tahvili, varlığa dayalı menkul kıymet ve banka kabulü gibi araçlardan ibarettir. Bu araçların vadelerinin kısa olması dolayısıyla getiri fiyatlarında(faizlerinde) fazla dalgalanma olmadığı için riski de azdır.

Para piyasası, kendi içinde, örgütlenmiş ve örgütlenmemiş para piyasası olarak sınıflandırılabilir.

Örgütlenmiş para piyasası bankalar sisteminden oluşur. İşletmelerin fon ihtiyaçlarının önemli bir kısmı bankalar tarafından karşılanmaktadır. Günlük, aylık

⁹ Mahfi Eğilmez ve Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası**, 15. Baskı, 2011, s.33.

¹⁰ Eğilmez ve Kumcu, **a.e.** s.34.

para gereksinimleri, iskonto senetleri, döviz ve diğer unsurlar, bu piyasanın temel konularını oluşturmaktadır.¹¹

Örgütlenmemiş para piyasası ise bankalar sistemi dışında kalan ve işletmelere kısa vadeli fon sağlayan kişi ve kuruluşlardan oluşur. Bu tür piyasalar örgütlenmedikleri gibi, bazı durumlarda yasal düzenlemelerin de dışında kalabilmektedirler.¹² Bir ekonomide eğer örgütlenmemiş para piyasası yeteri kadar gelişmemiş ve kaynakları kısıtlı ise örgütlenmemiş piyasaya yol açılır. Örgütlenmemiş para piyasasının diğer bir özelliği de işletmelere uygulanan faiz oranlarının örgütlenmiş piyasadaki yüksek olmasıdır.¹³

Sermaye piyasası – Bir yıldan daha uzun süreli borç verilebilir fonları arz edenlerle bu tür uzun süreli fonları talep edenleri bir araya getiren bir piyasadır. Sermaye piyasası, para piyasasına göre daha resmi bir şekilde oluşturulmuş ve genelde belirli bir yeri olan bir piyasadır. Bununla birlikte, söz konusu belirli yerin dışında da yaygın bir sermaye piyasasından söz etmek mümkündür.¹⁴

Sermaye piyasasının oluşturulduğu yere “menkul kıymetler borsası” (stock exchange) denir. Menkul kıymetler borsası, hisse senedi ve tahvillerin, borsaya üye olan kişiler arasında alım satımının gerçekleştirildiği yerdir.¹⁵ Dünyada önemli menkul kıymet borsaları; Tokyo, New York, Londra ve Türkiye’de Borsa İstanbul’dur (BİST).

Sermaye piyasasında borç verilebilir fonların, bu fonları arz edenlerden talep edenlere devri, tahvil, bono ve hisse senedi gibi kâğıtlar aracılığıyla gerçekleşir.

Sermaye piyasasında fon akımları, para piyasasına göre daha dolaysız olarak gerçekleşmektedir. Bu piyasada fon açığı olan ekonomik birimler ihraç ettikleri hisse senedi, tahvil ve benzeri finansal araçlarla fon ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Fon fazlası olan ekonomik birimler ise, ihraç edilen finansal araçları almak suretiyle

¹¹ Muharrem Afşar, **Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004, s.18.

¹² Afşar, **a.e.**, s.19.

¹³ **A.e.**, s.19.

¹⁴ Eğilmez ve Kumcu, **a.g.e.** s.35.

¹⁵ **A.e.**, s.36.

fonlarını ihtiyaç duyan kesimlere sunmakta ve böylece kar payı ve faiz şeklinde gelir elde etmektedirler.¹⁶

Para ve sermaye piyasasındaki farklar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo1. Para ve Sermaye Piyasası Arasındaki Farklar

ÖLÇÜTLER	PARA PİYASASI	SERMAYE PİYASASI
Vade Yönünden	Kısa	Orta - Uzun
Kaynak Yönünden	Bireysel Tasarruflar	Bireysel ve Kurumsal Tasarruflar
Kullanım Yönünden	İşletme Sermayesi (Döner Varlıkların Finansmanı)	Yatırım Sermayesi (Duran Varlıkların Finansmanı)
Mali Araç Yönünden	Kıymetli Evrak	Menkul Kıymet
Faiz Yönünden	Düşük (Göreceli)	Yüksek (Göreceli)
Enflasyon Etkisi	Doğrudan	Gecikmeli
Mali İlişki Yönünden	Borç İlişkisi	Borç ve Mülkiyet İlişkisi

Kaynak: Adil Koruyan, a.g.e., s.13.

Anlaşıldığı üzere sermaye piyasasının para piyasasından ayıran özellikler;

-En belirgin nitelik olarak bu piyasanın orta ve uzun vadeli fonlardan oluşması (1yıldan fazla olmalı)

-Para piyasasında sağlanan fonlar kredi olarak işletmelerin dönen varlıklarının finansmanında kullanırken, sermaye piyasasında bu sağlanan krediler genellikle, işletmelerin bina, makina ve teçhizat gibi duran varlıkların finansmanında kullanılması

-Sermaye piyasasında bu kadar uzun vadeli menkul kıymetlerin fiyatlarındaki dalgalanmalar kısa vadeli para piyasalarına göre çok daha fazla olması

-Pay senetleri ve uzun vadeli tahviller gibi sermaye piyasası menkul kıymetlerini sigorta şirketleri, emeklilik fonları gibi finansal araçlar tutmasıdır.

Sermaye piyasasının en önemli ve yaygın araçları olan hisse senetleri ve tahvilden başka euro-tahviller, katılma belgeleri ve ipotek borç senedi gibi finansal araçlar da yer almaktadır. Böylelikle, fon fazlası olan ekonomik birimler ihraç edilen bu finansal araçları almakla fonlarını ihtiyaç duyan kesimlere sunarak bunun sonucunda kar payı ve faiz şeklinde gelire sahip olmaktadır.

¹⁶ Muharrem Afşar, a.g.e., s.24-25.

Ayrıca diğer bir taraftan baktığımız zaman para ve sermaye piyasaları aslında birbiriyle yakın bir ilişki içerisindedir. Şöyle ki, yatırımcılar yatırım yapmak istedikleri fonları en iyi şekilde değerlendirmek isteği zaman piyasadaki gelişmelere göre ellerindeki fonları sermaye piyasasından alıp, para piyasasına yönlendirebilirler.

1.2.2. Birincil ve İkincil Piyasalar

Finansal araçların finansal piyasalarda işlemlerine göre birincil piyasalar ve ikincil piyasalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Finansal piyasaların bu şekilde ayrımı daha çok sermaye piyasaları için geçerlidir.

Birincil piyasa - Hisse senedi ve tahvil gibi menkul değerlerin şirketler ya da hükümet tarafından ilk alıcılara satıldığı bir finansal piyasadır.¹⁷Birincil piyasada bu menkul değerleri ihraç eden birimlerle fon fazlası olan ekonomik birimler doğrudan ya da bir finansal aracı vasıtasıyla dolaylı olarak karşılaşmaktadır.

Doğrudan finansman- karşılaşmada herhangi bir finansal aracı yer almayacağından ödenecek bir komisyon yoktur. Söz konusu durum, ihraç maliyetlerinde önemli bir tasarruf sağlayarak üstünlük yaratır. Bunun yanı sıra sakıncası ise ihracın başarısız olması riskin yüksek olmasıdır. **Dolaylı finansman-** karşılaşmada ise finansal aracıya komisyon ödenmesine karşın ihracın başarısız olma riski daha düşüktür.

İkincil piyasa – Daha önce ihraç edilmiş menkul kıymetlerin el değıştirdiği, yatırımcılar tarafından alınıp satıldığı piyasalardır. İkincil piyasalar, menkul değerlerin likiditesini ve pazarlanabilme imkanını artırarak birincil piyasaya talep yaratır ve onun gelişmesine katkı sağlar. İkincil piyasanın bu temel fonksiyonunu yerine getirmemesi durumunda, birincil piyasa bundan etkilenmekte ve fonların yatırımlara aktarılması işlevi zorlaşmaktadır.¹⁸

Birincil piyasa daha çok sermaye piyasası bilinciyle, ikincil piyasa ise menkul kıymetler piyasası bilinciyle çalışır. Birincil piyasada uzun vadeli fonların tasarruf sahibinden firmalara intikali söz konusudur ve birincil piyasada olan tahvil ve hisse

¹⁷İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar: Teori ve Politika**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa,1994,s.62.

¹⁸Afşar, **a.g.e.**,s.24.

senedi satışları sonucunda firmaya yeni sermaye girer. Oysa ikincil piyasada el değiştiren menkul kıymetlerden sağlanan fonların bunları çıkaran şirketle bir ilgisi yoktur.¹⁹

1.2.3. Örgütlenme Şekline Göre Finansal Piyasalar

Finansal piyasalar örgütlenme şekline göre ikiye ayrılır; borsalar (örgütlenmiş piyasalar) ve tezgah üstü (örgütlenmemiş veya yarı örgütlenmiş) piyasalar.

1.2.3.1. Borsalar (Örgütlenmiş Piyasalar)

İkincil piyasalar uygulamada iki şekilde organize edilmektedir. Bunlardan birincisi borsa oluşturulmasıdır. Burada belirli bir yerde menkul kıymet alıcıları ve satıcıları ya da onların işlemlerini yapan kişiler (ajanları ya da brokerleri) karşılaşmaktadır.²⁰

Borsada menkul değer alım satımı doğrudan bu menkul kıymetleri ellerinde bulunduranlar tarafından değil, onların adına brokerler veya banka uzmanı kişiler tarafından yapılır.

Genelde borsada fiyatların yükseleceği gibi bir hava iyimser hava veya *boğa davranışı*, fiyatların düşüşü yönündeki havaya ise kötümser hava veya *ayı davranışı* denilmektedir.

Ayrıca, borsada iki türlü emir vardır;

1.Serbest fiyatla emir – Eğer fiyatı ne olursa olsun bir hisse senedi alımı ya da satımı için emir veriliyorsa bu *serbest fiyatla emir* olur.

2.Limitli fiyatla (fiyat ya da zaman limitli) emir – Belirli bir fiyattan alım ya da satım emri verilmişse o fiyat görülmeden alım ya da satım yapılamaz ve buna da *limitli fiyatla emir* denir.

Borsalarda sadece borsaya kayıtlı menkul kıymetler alınıp satılmakta ve alım-satım işlemleri çeşitli yasal kural ve düzenlemeler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Hisse

¹⁹ Gamze Bıtrık, “Finansal Piyasaların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2003,Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,s.8.

²⁰ Parasız, **a.g.e.**,s.63.

senetleri alanında Borsa İstanbul, New York ve Chicago Board of Trade, organize borsalara örnek olarak verilebilir.²¹

1.2.3.2. Menkul Kıymetler Borsası

Borsa İstanbul (BİST) Yönetmeliğine göre; borsalar, borsada işlem görmesi kabul edilen menkul kıymetlerin alım-satımının Kanun Hükmünde Kararnamede yazılı esaslar çerçevesinde, belli kurallara göre düzen içinde yapılmasını sağlayan, oluşan fiyatların ilanına yetkili, tüzel kişiliği haiz kamu kurumlarıdır. Borsalar, Sermaye Piyasası Kurulunun teklifi üzerine bakanlığın izni ile kurulur.²²

BİST, resmi çalışma günlerinde faaliyet göstermekte ve aynı zamanda bir meslek kuruluşu olduğundan her meslek kuruluşu gibi üyeleri vardır.

Kanuna göre, “Sermaye piyasası araçlarının işlem göreceği borsalar, özel kanunlarında yazılı esaslar çerçevesinde teşkilatlanarak, menkul kıymetlerin ve diğer sermaye piyasası araçlarının güven ve istikrar içinde, serbest rekabet şartları altında kolayca alınıp satılabilmesini sağlamak ve oluşan fiyatları tespit ve ilân etmekle yetkili olarak kurulan kamu tüzel kişiliğini haiz kurumlardır”.²³(Sermaye Piyasası Kanunu md.40)

Borsa İstanbul (BİST), Menkul Kıymetler Borsaları Hakkında 91 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede öngörülen görevleri yerine getirmek üzere kurulmuş, yetkilerini kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak kullanan ve Sermaye Piyasası Kurulu'nun gözetim ve denetimi altında olan tüzel kişiliği haiz bir kamu kurumudur.²⁴(İMKB Teşkilat, Görev ve Çalışma Esasları Yönetmeliği md.6)

Borsa Üyeleri- Genellikle borsa üyeleri borsanın yönetiminde ve denetiminde söz sahibi olmakla beraber borsanın faaliyeti için gerekli olan finansmanı sağlayarak

²¹Umut Dağ, “Finansal Piyasaların Gelişmişliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi:1998-2010 Türkiye Uygulaması”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011,s.5.

²²İMKB,TÜP&İAB,İMKB Yönetmeliği md 4,s.1, Çevrimiçi, www.Baskent.edu.tr/gurayk/finpazartesi 5.doc.(Erişim Tarihi: 02.09.2012)

²³İMKB, TÜP&İAB, İMKB Yönetmeliği md 4, s.1,Çevrimiçi, www.Baskent.edu.tr/gurayk/finpazartesi 5.doc. (Erişim Tarihi: 02.09.2012)

²⁴ İMKB, TÜP&İAB, Çevrimiçi, www.Baskent.edu.tr/gurayk/finpazartesi 5.doc. SPK kanunu md.40 (Erişim Tarihi: 02.09.2012) s.1.

müşterileri ile borsa arasında aracılık yapmaktadırlar. Bunlar, SPK'dan faaliyetleri için yetki belgesi almış kişi veya kurumlardır. Borsa üyelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Yatırım ve kalkınma bankaları
- Ticari bankalar
- Aracı kurumlar.

BİST Üyelerinden oluşan Genel Kurul, borsanın en üst karar organıdır. BİST Başkanı, aynı zamanda Yönetim Kurulu Başkanıdır. Bir başkan ve altı üyeden oluşan yedi kişilik bir yönetim kurulu bulunur. Yönetim kurulunun da başkanı aynı zamanda Borsa Başkanıdır.

Borsa Başkanı ve yönetim kurulunun üç üyesi, Sermaye Piyasası Kurulunun yetkisi altında olan Bakanın teklifi üzerine müşterek kararname ile atanmakta ancak yönetim kurulunun diğer üç üyesi ise menkul kıymetler borsalarının genel kurullarınca üyeleri arasından grup ayrımı yapılmaksızın seçilmektedir. Böylelikle, Borsa Başkanın görev süresi dört, yönetim kurulunun görev süreleri ise 3 yıldır.

1.2.3.3. Tezgah Üstü Piyasalar (Örgütlenmemiş veya Yarı Örgütlenmiş Piyasalar)

İkincil piyasayı organize etmenin diğer yöntemi ise tezgah üstü piyasalardır. Tezgah üstü piyasalar, organize bir borsa dışında yapılan işlemleri kapsayan gayri resmi nitelikteki piyasalardır. Borsa kotuna alınmamış menkul kıymetlerin alım satımı ve bunlarla birlikte borsa kotundaki menkul kıymetler de zaman zaman tezgah üstü piyasalarda alım satıma konu olabilir. Tezgah üstü piyasalar organize olmamış, daha çok katılımcıları bilgisayar ağıyla birbirine bağlayan piyasalardır. Bu tip piyasalara işlem hacmine göre en büyük ABD'deki NASDAQ (National Association of Security Dealers Automated Quotation System) örnek olarak verilebilir.²⁵

²⁵ Özgür Aydoğuş, "Finansal Piyasalar ve Ekonomik Büyüme: Ekonometrik Bir Analiz" Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2006, s.9.

Ayrıca, Avrupa’da faaliyet gösteren Belçika merkezli EASDAQ, Japonya’da faaliyet gösteren JASDAQ piyasalarını da örnek olarak gösterebiliriz. Türkiye’de faaliyet gösterenler ise şunlardır; Bankalar arası TL Piyasası, Bankalar arası Tahvil Piyasası, Bankalar arası Döviz Piyasası, Serbest Döviz Piyasası ve Serbest Altın Piyasasıdır.

NASDAQ – Yarı örgütlenmiş olarak adlandırabileceğimiz bu piyasa işlem hacmine göre dünyanın en büyük ikinci veya üçüncü piyasasıdır. Şöyle ki, Amerika’da on dört borsa toplam işlem hacminin 2/3’üne sahip iken, NASDAQ tek başına toplam işlem hacminin 1/3’üne sahiptir. NASDAQ’da en az iki ve en çok 40 piyasa yapıcının (market maker) bulunması gerekmektedir. Ayrıca kot dışı pazarın riski yüksek olmakla birlikte, getirisi de yüksektir.

1.2.3.4. Ulusal ve Uluslararası Piyasalar

Ulusal piyasalar ülke içinde yalnızca o ülkede ihraç edilen menkul kıymetlerin işlem gördüğü finansal piyasalardır. Uluslararası piyasalar ise yabancı ülkelerin veya şirketlerin ihraç ettiği menkul kıymetlerin alınıp satıldığı finansal piyasalardır. Örneğin, BİST, ulusal bir piyasa iken; New York, Londra Tokyo gibi finansal merkezler ise hem ulusal hem de uluslararası piyasalardır.

1.2.3.5. Türev Piyasalar

Türev piyasalar – esas itibariyle, vadeli piyasalar kavramı türev piyasaları işaret etmektedir. Türev piyasalar ilerideki bir tarihte teslimatı veya nakit uzlaşması yapılmak üzere herhangi bir malın veya finansal aracın, bugünden alım satımının yapıldığı piyasalara denir.²⁶ Türev piyasalar aynı zamanda spot piyasalarda oluşabilecek ani fiyat hareketlerinden kaynaklanan risklerden korunmak isteyen yatırımcılar ve bu riskleri taşımayı istekli spekülörler arasında bir aracı rolü oynamak suretiyle, bir ülkenin finansal altyapısının gelişimine büyük katkı sağlamaktadır. Özellikle türev piyasaların organize borsalar vasıtasıyla işlediği bir sermaye piyasasında, fiyatların daha etkin oluştuğu, likiditenin arttığı, ayrıca piyasalara gelen bilginin fiyatlara çok fazla hızlı yansıdığı görülmüştür. Bununla

²⁶ Bitrak, a.g.e.,s. 11.

birlikte türev piyasaların spot piyasadaki likiditeyi azaltıcı bir etkisi de vardır. Bu yüzden türev piyasalar üç esas amaç için kullanılmaktadır;

-Riske karşı korunma (hedging)

-Spekülasyon

-Arbitraj

Türev piyasalarda işlemlerin gerçekleşmesi ile menkul kıymetlerin el değiştirmesi işlemi aynı anda değil, farklı zaman dilimlerinde gerçekleşmektedir. Türev ürünler olarak, vadeli işlem sözleşmeleri, gelecek sözleşmeler, opsiyon ve swaplar sayılabilir.

Vadeli işlem sözleşmesi (futures) - alıcı ile satıcı arasında imzalanan ve fiyatı bugünden belirlenen bir varlığın gelecekte belirlenen bir tarihte teslimini içeren bir anlaşma türüdür. Vadeli işlem sözleşmeleri her türlü mal ve hizmetle ilgili düzenlenebileceği gibi, yabancı para, endeks, hisse senedi gibi finansal varlıklar için de düzenlenebilmektedir.²⁷

Gelecek sözleşmeleri (forward) - standart miktarda ve kalitede bir varlığı önceden belirlenmiş bir fiyattan gelecekte belirli bir tarihte teslim etme ya da teslim almaya ilişkin yasal bir sözleşmedir.²⁸ Forward sözleşmelerin en temel avantajı ise alıcı ve satıcılara ihtiyaçlarına göre vade, büyüklük ve başka unsurları serbestçe belirleyebilme imkanını sağlamasıdır.

Opsiyon - elinde bulunduran tarafa bir finansal aracın belirlenen bir süre içinde ya da belirlenen bir tarihte prim karşılığında, önceden belirlenen fiyattan satma ya da satın alma yetkisi veren bir haktır. Dolayısıyla bu hak, aynı zamanda taraflar arasında yapılan bir sözleşmedir.²⁹

Swap sözleşmeleri - iki taraf arasında, önceden belirlenen bir sistem içinde, gelecekteki nakit akışlarının değiştirilmesi konusunda yapılan özel bir anlaşmadır.

²⁷ Giray Gözgör, "Finansal Türev Piyasaları: Forward, Futures, Opsiyon ve Döviz Üzerine Bir Uygulama", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2008, s.19

²⁸ Şeyda Güngör, "Türev Piyasalarda Risk Yönetimi", Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2008, s.4

²⁹ Dağ, a.g.e., s.7.

Taraflar bu anlaşma ile içinde buldukları finansal koşulları kendi yararlarına değiştirmeyi amaçlamaktadır.³⁰

1.3.Bankacılık ve Krediler

Finansal sistem aracı kurumlar, finansal işlemler, finansal araçlar, fon arz edenler, fon talep edenler ve yasal düzenlemelerden ibarettir. Finansal sistemin temelinde duran en önemli unsur sistemin oluşturduğu piyasalarda fon akımının sağlanmasıdır. Finansal piyasaların gerçekleştirdiği fon akımı vasıtasıyla burada tasarruflar yatırımlara yönlendirilmesi sonucunda sermaye stoku büyümekte ve böylece ekonomik büyümeye de katkı sağlamaktadır.

Bu piyasalarda fon fazlasına sahip olan ekonomik birimler ellerindeki fonları hem finansal piyasalar aracılığıyla doğrudan fon ihtiyacı olan ekonomik birimlere yönlendirebilecek hem de başta bankalar olmak üzere sigorta şirketleri ve emeklilik fonları gibi mali kurumlar aracılığı ile bu fonları aktarabilecekler.

Genelde iki tür fon aktarma mekanizması vardır. Bu mekanizma hem doğrudan hem de dolaylı yolla çalışmaktadır. Ancak günümüz ekonomilerde düşük işlem maliyeti, geniş vade seçenekleri, yüksek likidite ve fonların karşılıklı güven çerçevesinde profesyonel yönetilmesi açısından mali kurum sisteminden dolaylı finansmandan yararlanılmaktadır. Çünkü doğrudan finansmanda taraflar arasında bilgi ve güven sorunları yüzünden fon aktarımı sınırlıdır.

Görüldüğü üzere finansal sistem içinde bankaların rolü önemlidir. Bankaların da en önemli temel işlevlerinden birisi kredi verilmesidir. Çağdaş bankacılığın amacı borç vermekle sınırlı değildir buna rağmen bankaların aktifleri içinde kredilerin payı yine ağırlığını korumaktadır. Bunun sonucunda da bankaların gelirleri arasında en yüksek pay yine kredilerden elde edilen faiz ve ücretlerden ibarettir.

³⁰Güngör,a.g.e.,s.6.

1.3.1. Banka ve Bankacılık Sistemi

Bankacılık Kanunu bankayı bir üst kavram olarak ele almakta ve bankanın tanımını genel olarak şöyle vermiştir; “ Banka, karşılığında faiz ya da kar payı vermek üzere halktan veya özel kaynaklardan topladığı ya da kendi sahip olduğu paraları, faizle veya sonucu katılmalı yöntemle kredi olarak kullandıran ve böylece para akışına aracılık eden iktisadi işletmenin ve bu işletmenin sahibi durumunda olan anonim şirketlerin adıdır.”

Banka kelimesi dilimize İtalyanca “banco” kelimesinden gelerek türkçe karşılığı masa, sıra ve tezgah anlamına gelmektedir. Tarihte ilk bankacılık Sümer ve Babil M.Ö 3500 dönemine kadar uzanmaktadır. Hatta arkeoloji bilime dayanan sonuçlara göre eski Mısır, eski Yunan ve Roma’da banka işlemleriyle uğraşan kurumların var olduğu bilinmektedir. Görüldüğü üzere yüzyıllardan beri bankalar değişerek gelişen ve günümüz ekonomilerde de yaptığı faaliyetlerden dolayı önemli bir kuruluşlar olarak kendi yerini korumaktadır.

Genel olarak bankaların fonksiyonu, fon fazlası olan ekonomik birimlerin fonlarını etkin bir şekilde yönetirken finansman ihtiyaç olan ekonomik birimlerin kaynak teminini kolaylaştırmak ve ayrıca ekonomideki para hacminin sağlanmasında rol oynamaktadır.

Asıl fonksiyonları fonların üretken yatırım alanlarına aktarılmasını sağlamak olan bankalar günümüzde bu fonksiyonlarını minimize ederek yüksek faiz ve yüksek enflasyon ortamından faydalanmayı tercih etmektedirler. Topladıkları mevduatları risk unsuru taşıyan fakat uzun vadede ekonomik büyümeye reel katkısı olacak kredilere aktarmak yerine, yüksek faiz getirisi olan devlet tahvili ve bono gibi finansal araçlara yatırmayı tercih ederek yüksek faiz gelirleri elde etmektedirler.³¹

Bankacılık sistemi, küçük, orta, büyük banka, uzmanlaşmış ve uzmanlaşmamış banka, holding bankacılığı, perakende ve toptancı bankacılık olmak üzere bir sınıflandırmaktadır. Ayrıca banka sisteminde bankalar; merkez bankaları, ticari

³¹ Ayşen İşcan, “Banka Kredilerinde Daralmanın Ekonomik Etkileri ve Krizlerdeki Gelişim” Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Ankara Temmuz 2013 ss,1-2

bankalar, yatırım ve kalkınma bankaları, ziraat bankaları, halk bankaları, ipotek ve emlak bankaları gibi banka türleri yer almaktadır.

Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar birçok kritere göre sınıflandırılabilir. Bunlar;³²

1. Sermayelerine göre bankalar

1.1.Kamu bankaları

1.2.Özel bankalar

2. Faaliyetlerine göre bankalar

2.1. Ticari bankalar

2.2. Yatırım bankaları

2.3. Kalkınma bankaları

2.4.Özel kanunlar ile kurulmuş bankalar

2.5. Özel finans kurumları

3. Sermaye kökenlerine göre bankalar

3.1. Yerli sermayeye sahip bankalar

3.2. Yabancı sermayeye sahip bankalar

4. Amaçlarına göre bankalar

4.1. Kurumsal kredi işlemlerine yönelik bankalar

4.2. Bireysel bankacılık işlemlerine yönelik bankalar

5. İşlevlerine Göre Bankalar

³²Hakan Şakar, **Genel Bankacılık Bilgileri**, İstanbul: Strata Yayıncılık Yayın No:4, Birinci Basım, 2000,ss.19-21

Bu sınıflandırma sırasında bir bankanın birden fazla kategori içinde yer alabilmektedir. Örneğin; T.C. Ziraat Bankası sermayeye göre yapılan sınıflandırmada kamu bankaları içinde yer alırken, faaliyetlerine göre yapılan sınıflandırmada da ise ticari bankalar içinde yer almaktadır.

Bankaların temel işlevlerini ise aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

- İhtiyaç sahiplerine kredi verebilmek
- Paranın muhafaza edileceği güvenli yer olmak
- Para transferlerini sağlamak
- Çek, senet gibi işlemleri gerçekleştirmek
- Kefalet, teminat ve referans mektubu verebilmek
- Menkul kıymet alım satım işlemleri uygulamak
- Kiralık kasa hizmetleri vermek
- Fatura ve kira işlemleri gerçekleştirmek
- Vergi, SSK ve SGK işlemleri yapabilmek
- Para Politikasının Etkinliğini Artırma

Ayrıca Batı ekonomilerinde orta ve küçük bankaların hukuksal statüleri farklılık göstermektedir. Bankalar anonim, komandit, hisseli komandit, kollektif ya da kişisel olabilmektedir. Yani bankaların önemli bir kısmı gerçek kişilerin ve özellikle de yöneticilerin ya da ailelerin elinde bulunmaktadır.

1.3.2. Bankaların Temel Faaliyetleri ve Finansal Sistem İçindeki Önemi (Fonksiyonları)

Bankaların para, kredi ve sermaye ile ilgili konularda önemli görev ve fonksiyonları vardır. Bu nedenle bankalar ekonomik hayatın en önemli unsurlarından birine çevrilmiştir.

Bankalar sahip oldukları güven unsuru ile finansal işlemlere aracılık faaliyetini yürütürken taraflar arasındaki vade ve fiyat uyumsuzluklarını ortadan kaldırmakla birlikte işlem maliyetlerini ve riski en aza indirerek müşterilerine böylelikle faaliyet konuları çerçevesindeki her türlü finansal hizmeti sunabilmektedirler. Bankaların temel faaliyet konuları Bankalar Kanunu'nun 4. maddesinde belirtilmiştir. Bunlar:

*Mevduat kabulü,

*Katılım fonu kabulü,

*Nakdî, gayri nakdî her cins ve surette kredi verme işlemleri,

*Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri,

*Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri,

*Saklama hizmetleri,

*Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri,

*Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri,

*Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövize dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri,

*Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri,

*Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri,

*Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri

*Başkalari lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri,

*Yatırım danışmanlığı işlemleri,

*Portföy işletmeciliği ve yönetimi,

*Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı,

*Faktöring ve forfaiting işlemleri,

*Bankalar arası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık,

*Finansal kiralama işlemleri,

*Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri,

*Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler.(Mevduat bankaları birinci fıkranın (b) ve (t), katılım bankaları (a), kalkınma ve yatırım bankaları (a) ve (b) bentlerinde belirtilen faaliyetleri gerçekleştirmezler.)

Bankaların fonksiyonları;

1.Fon Aktarma Fonksiyonu: Finansal sistem içinde tasarruf edilen fonları toplayıp, fon ihtiyacı olan ekonomik birimlere aktarmaları bankaların en temel işlevidir. Bankalar üstlenmiş oldukları bu aracılık işlevi karşılığında faiz geliri elde ederler. Ödünç verdikleri fonlardan elde ettikleri bu faiz gelirinin bir kısmını fon topladıkları taraflara aktaran bankalar servet dağılımını düzenleyici bir rol üstlenmektedir. Bankalar tarafından toplanan bu fonlar, fon ihtiyacı olan birey ve firmaların kısa vadeli ticari gereksinimleri, tüketim harcamalarının finansmanı, orta ve uzun vadeli yatırım ve projelerin finansmanı gibi farklı birçok amaç için kullanılmaktadır.³³

2.Hizmet Fonksiyonu: Bankalar sadece mevduat toplayıp kredi veren bir kurum değil aynı zamanda, çeşitli hizmet ürünlerini geliştirip müşterilerine sunan bir hizmet kuruluşudur. Bu hizmetleri karşılığında bankalar belirli miktar veya oranlarda ücret

³³İlker Parasız, **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, Bursa: Ezgi Kitap Evi Yayınları.7. Baskı, Ocak 2010, s.116

ve komisyon talep etmektedirler. Bankaların hizmet ürünleri arasında, havale, çek, dış ticaret işlemlerine aracılık, türev ürünlerle müşterilerin risklerini yok etmek, fatura, vergi ve üniversite harçlarının tahsilatı gibi hizmetler sayılabilmektedir. Büyük marketlerde finansal hizmet sunumu, otomobil ve inşaat firmaları ile ortak kampanyaların düzenlenmesi ve elektronik bankacılık hizmetlerinin devreye sokulması bankaların son yıllarda sunduğu önemli hizmet ürünlerindedir.

3.Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu: Kaydi para, diğer para çeşitleri gibi elle tutulan ve gözle görülür bir para değildir. Bankaya yatırılarak mevduat hesabına geçen nakit para, kaydi para olarak adlandırılır ve müşteri bu parayı nakit olarak çekmeyip havale, çek keşide etme gibi yöntemlerle kullandığı sürece bu para kaydi para olarak kalmaktadır. Bankalar topladıkları mevduatın belli bir oranında yasal karşılık ayırıp kalanı ile nakit kredi verebilir. Bu kredi mevduat olarak tekrar bankacılık sistemine girdiğinde ise kaydi para miktarı bu kadar artar. Bu mekanizmaya bankaların kaydi para yaratma fonksiyonu denmektedir. Örneğin, kanuni karşılık oranı 0,02 iken bankaya yatırılan 700 TL'lik bir mevduat; $1/0.02 \times 700 = 3500$ TL kaydi para yatırılacaktır.

4.Ekonomi ve Maliye Politikalarına Yardım Fonksiyonu: Gelir dağılımı, tüketim ve harcama eğilimleri, istihdam, enflasyon, kayıt dışı ekonomi ve vergi gelirlerinin denetimi gibi konulara ilişkin ekonomi ve maliye politikaları ancak finansal sistemin önemli bir bölümünü oluşturan bankaların yardımı ile yönetilebilir.

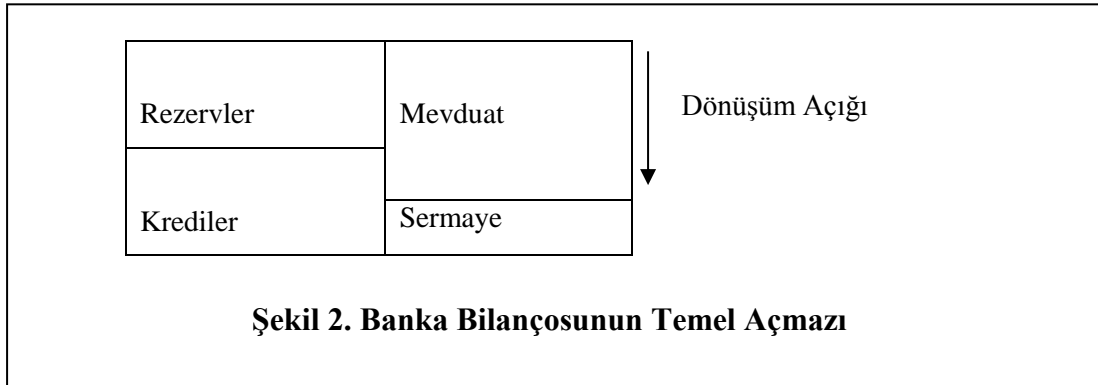
1.3.3. Bankalarda Oluşabilecek Temel Riskler

Bankalarda oluşabilecek temel riskler nelerdir konusuna geçmeden önce riskin tanımını vermek yerinde olur. Şöyle ki, risk kavramının tanımlanmasına ilişkin farklı görüşler vardır, ancak yaygın tanıma göre risk; zarar ya da istenilen sonuca ulaşamama olasılığı olarak ifade edilse de, riski hem negatif hem de pozitif anlamda açıklayan görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşe göre risk; mevcut pozisyonda ortaya çıkabilecek sonuca ilişkin belirsizlik olarak ifade edilmekte olup, bünyesinde hem kazanç hem de zarar olasılığına barındırmaktır.³⁴ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından hazırlanan “Bankaların İç Sistemleri

³⁴ Eddie Cade, Managing Banking Risks, Gresham Books, England 1997, s.2-5.

Hakkında Yönetmelik” riski bu görüşe paralel olarak “Bir işleme ya da faaliyete ilişkin bir parasal kaybın ortaya çıkması veya bir giderin ya da zararın oluşması halinde ekonomik faydanın azalması ihtimali” olarak belirtmiştir.³⁵

Bankaların tüm faaliyet alanlarında aldıkları kararlar için risk önem taşımaktadır. Şöyle ki, risk, bankacılık faaliyetinin önlenemeyen ve giderilemeyen bir parçası olarak da gösterebiliriz. Örneğin, aşağıdaki Şekil 2’den de anlaşılacağı üzere, bankacılık sistemi toplam mevduat tutarından az olması beklenen mevduat çekişlerine yetecek kadar likit varlığa sahip olduğu sürece etkin biçimde çalışmaktadır. Fakat, şekilde görülen dönüşüm açığı nedeniyle, sistem içsel olarak kırılganlıklar taşımaktadır. Mevduatın tamamının talep edilmesi durumunda banka varlıklarını hızla nakde çevirmesi durumunda iflasla neticelenen sonuçla karşılaşılabilir.

Kaynak: Yener Coşkun “Bankalarda Öz Disiplin Süreçlerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, s.8.

Genel olarak, bankacılık sektörü, ulusal ve uluslararası ölçekte yaşanan dalgalanmalara karşı, doğası gereği diğer bazı sektörlerden daha fazla duyarlıdır. Sonuç olarak bankalar, müşterilerinden emanet olarak aldıkları fonları kredi yoluyla üçüncü kişilere aktararak faiz ve komisyon geliri elde etmeye çalışırlar. Ancak, bankaların emanet olarak aldıkları bu fonları istenildiğinde veya vadesinde geri ödeyememeleri yasal olarak mümkün olmadığı için bu yüzden banka müşterilerinin yükümlülüklerini zamanında yerine getirmemeleri de mümkündür. Diğer taraftan, siyasi ve ekonomik problemler, özellikle yurt içi tasarruf düzeyi düşük olan ülkelerde

³⁵ Çevrimiçi, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html> (Erişim Tarihi:01.07.2012)

faiz oranlarını hızla yükseltebileceğinden, banka bilançoları eğer bu tür risklere karşı önlemini almadığı zaman banka iflaslarına kadar götüre bilecek ciddi sorunlar yaranacaktır.

Görüldüğü üzere bankalar uyguladıkları işlemlerin sonucu gereği birçok risklerle karşılaşmaktadırlar. Bu riskler: likidite riski, faiz oranı riski, döviz kuru riski, operasyonel riski ve kredi riski olmak üzere ayrılır.

Likidite riski - Likidite kavramını dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı şekilde tanımlamak mümkündür. Dar anlamda likidite; vadesi gelen borçları herhangi bir şekilde tam ve zamanında ödeyebilme yeteneğini, geniş anlamda ise; işletmenin varlıklarını daha akışkan, daha kısa vadeli ve daha kolay paraya çevrilebilecek şekilde düzenleyerek, pasiflerle vade açısından uyumlu, dengeli bir finansman politikası izlenmesi anlamına gelmektedir.³⁶

Bankaların karlılığını etkileyen nedenlerden biri bankanın likit kalarak elinde gereğinden fazla serbest rezerv bulundurmasıdır. Çünkü bankalar ellerinde likit varlık olarak bulundurdukları fonları kredi olarak müşterilere vererek faiz ve komisyon elde etmektedirler. Dolayısıyla, banka yönetimlerinde bu riskin yönetilebilmesi için varlık ve yükümlülükler arasındaki uyumun iyi oluşturulması ve ani para çıkışlarını karşılayacak yeterlilikte likit varlığa sahip olunması gerekmektedir aksi takdirde likit yetersizliği sonucu likidite riski artarak küresel krizlere neden olabilir.

Döviz kuru riski - döviz kurlarındaki dalgalanmaların bankaların net döviz pozisyonu, aktif-pasif yapıları ve öz kaynak yapıları üzerinde yaratacağı etkiler sonucu oluşabilecek olası kayıpları ifade etmektedir. Uluslararası sermaye hareketlerindeki artış ve sabit kur politikalarının terk edilmesi, kur riskinin daha dikkatli takip edilmesini gerekli kılmaktadır.

³⁶Şenol Babuşcu, Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi, **Academic Consulting and Training**, Eylül 2006,s.4

Özellikle, bankaların aktif-pasif yapıları içinde yabancı para aktif-pasiflerin önemli yer tuttuğu finansal sistemlerde, kur dalgalanmaları bankaların tüm stratejilerini doğrudan etkileyebilmektedir.³⁷

Yabancı Para (YP) cinsinden bankanın üç tür pozisyonu vardır. Bunlar; denk, açık (kısa) ve kapalı (uzun) pozisyonudur. Banka denk pozisyonda olduğu zaman aktifteki döviz varlıkları, pasifteki döviz yükümlülüklerine eşit olmaktadır. Banka açık pozisyonda olduğu zaman bankanın aktifindeki döviz cinsindeki varlıklar, pasifindeki döviz cinsindeki yükümlülüklerinden daha düşüktür. Bu durumda döviz kurunun yükselmesi demek ülke parasının değer kaybetmesi anlamına gelmekte ve bu da nihayetinde olumsuz bir durum demektir. Kapalı pozisyonda ise tersi durum söz konusudur. Bu da olumlu bir durumdur.

Bankaların kur riskinden korunmak için riski sınırlayıcı veya riskten koruma amaçlı politikalar uygulamaktadırlar. Riski sınırlayıcı politikalar, bankanın spot veya vadeli işlem pozisyonlarındaki açıkların bankanın taşıyamayacağı bir boyuta ulaşmasını önlemeye çalışmaktadır. Riskten koruyucu politikalar ise bir yandan riske girerken, diğer yandan bu riski karşılayacak teknikleri geliştirmektedir. Bu teknikler; vadeli, özel, takas ve taahhütlü sözleşmelerden ibarettir.

Faiz Oranı Riski - Piyasadaki faiz oranları çeşitli nedenlerle değişkenlik göstermektedir. Finansal enstrümanların bir kısmı piyasa koşullarından anında etkilendiği gibi sabit oranlı ürünler de bulunmaktadır. Sabit oranlı ürünler de vadeleri geldiğinde piyasa koşullarına göre yeniden fiyatlanmaktadır.

Yani iki fiyatlama işlemi arasında piyasada değişkenlik gösteren faizler belirli bir dönem için sabitlenmektedir. Ancak bankaların toplam varlık ve yükümlülükleri için fiyatlama işlemleri arasındaki süre değişkenlik gösterir.

Bankalar bu süre içinde sabitledikleri faiz oranı ile piyasada belirecek faiz arasındaki sapma kadar risk üstlenirler. Bu nedenle de, faiz oranlarındaki önemli değişiklikler

³⁷ Övünç Şişman, **Faiz Oranı Getiri Eğrisi Simülasyonu Yöntemleri ve Bankacılıkta Aktif Pasif Yönetimi Üzerine Etkileri. Türkiye’de Ticari Bankalar Üzerine Bir Uygulama**, BDDK Kitapları No.9, Ankara 2011, s.30.

banka ürünlerini etkileyerek, bankanın net faiz ve kar marjı üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir.³⁸

Bankacılık sisteminde faiz oranı riski, varlık ve yükümlülüklerin vadeleri arasındaki süre uyumsuzluğundan dolayı önemli bir kriz nedenidir. Bankaların kısa vadeli topladıkları fonları uzun vadeli kredi olarak fon talep edenlere vermesi durumunda, faiz oranlarındaki olası bir değişiklik kredi faiz oranlarını değiştirmemesine karşın (eğer kredi değişken faizli değilse), kısa vadeli kaynakların yenilenme maliyetini etkilemektedir. Bu durumda piyasa faiz oranlarında ortaya çıkan bir yükseliş, bankaların kaynak bulma maliyetini artırarak, bunun sonucunda da bankanın zarar etmesine neden yaratacaktır. Nitekim, Türkiye’de yaşanan 2000-2001 krizlerinde bu gibi olaylarla karşılaşmıştır ve bankacılık sistemi faiz riskinden önemli ölçüde etkilenecek, bazı bankalar portföylerindeki faiz riskini iyi yönetememeleri sonucunda TMSF’ye devredilmiştir.

Operasyonel Risk - Operasyonel risk, kredi ve piyasa riski dışında kalan tüm riskler olarak ifade edilmekle birlikte, her iki risk ile kesiştiği ortak alanlar da bulunmaktadır. Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, Basel II’de yer alan tanımlamaya paralel olarak operasyonel riski; yetersiz veya başarısız iç süreçler, insanlar ve sistemlerden ya da harici olaylardan kaynaklanan ve yasal riski de kapsayan zarar etme olasılığı olarak tanımlamıştır. Tanımlardan da görüldüğü üzere operasyonel risk, içerisinde 4 temel risk faktörü yer almakta olup bunlar; insan, süreç, sistem ve dış olaylardır.³⁹

Operasyonel risk, firmanın operasyonlarındaki diğer risklerle bağlantısı olmayan ve çeşitli etkenlerle ilişkili olarak ortaya çıkan olaylarla ilgilidir. Bu olaylar bilgisayar arızalarından, yazılımdaki yanlışlıklara, yanlış kararlardan sistem arızalarına, personel suiistimallerinden hatalı işlemlere, doğal afetlerden üçüncü kişilerin yaptığı hırsızlıklara kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Dolayısıyla operasyonel risk ile diğer riskler pek çok kez iç içe geçmiş bir görünüm sergilemektedir.⁴⁰

³⁸Şişman, a.g.e., s.24.

³⁹Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Kredilerin Analizi ve Uygulamaya Yönelik Politika Önerileri” Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Mart 2013, s.28

⁴⁰Babuşcu, a.g.e., s.152.

Bankalar için operasyonel riskin yönetimi oldukça önemlidir. Çünkü bu riskin eksik ya da hatalı düzenlenmesi sebebiyle yeterli seviyede mali analiz yapılamaması sonucunda kredi riskiyle karşı karşıya kalılabilmektedir. Bu yüzden bankalar operasyonel riskin düşürülmesi ve kontrol altında tutulması için çeşitli önlemler almaktadır. Aksi takdirde yaşanan kredi riski sonucunda bu tür suiistimal vakalar bankalara önemli finansal ve hukuki sorunlar yaşatmış ve sonucunda da çok sayıda finansal kuruluş iflas noktasına gelmiştir. Bu kapsamda bankalar iç kontrol ve iç denetim faaliyetlerini etkinleştirmek, çalışan kalitesini yükseltmek, limit uygulamasına gitmek, sigorta uygulamasına yönelmek, dışarıdan hizmet satın almak, bilgi güvenliğini sağlamak gibi bu riskin düşürülmesi için uygulamalar yapılmaktadır.

Kredi Riski - bankaların fon talep edenlerle fon arz edenler arasındaki aracılık fonksiyonunu üstlenilen en temel risktir. Burada fon sahiplerinden belirli bir maliyet ile topladıkları kaynağı, kredi şeklinde fon ihtiyaç sahiplerine veya müşterilerine kullandıran bankaların, alacağını sözleşmede belirleyen esaslar çerçevesinde tahsil edememesi sonucu ortaya belirli bir mali kayıp çıkmaktadır. Bu kayıplar bankaların mali yapılarına ciddi zararlar vererek, iflas sürecine varabilecek sonuçlar yaratmaktadır.

1.4. Banka Kredileri

En basit finansal ilişkide bile taraflar arasında güven oluşması gerekmektedir ki kredi ilişkisinin en önemli unsuru güvendir. Kelime anlamı açısından baktığımızda bile bunu görmekteyiz.

Kredi kelimesi Latince inanma, güven anlamına gelen “credere” sözcüğünden türemiştir. Ayrıca kredi dilimizde mali itibar, güven, kredili alışveriş anlamlarında kullanılmaktadır.⁴¹

Bir bankanın, elde edeceği bilgiler sonucunda gerçek ya da tüzel kişilere yasaları, iç kurallarını ve kendi kaynaklarını göz önünde tutarak belli bir teminat karşılığında ya

⁴¹ Mehmet Taban, **Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2011,s.242

da teminatsız olarak para, teminat ya da kefalet verme şeklinde tanıdığı imkân ya da limit kredi olarak tanımlanmaktadır.⁴²

1 Kasım 2005 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 48. Maddesinde kredi türleri şu şekilde ifade edilmektedir;⁴³

“Bankalarca verilen nakdî krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayri nakdi krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdî krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayri nakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılır.”

1.4.1. Kredilerin Riski

Kredi vermek bankaların en temel işlevi olmakla beraber aynı zamanda bir bankanın en riskli faaliyetidir. Banka tarafından kullanılan krediyi, borçlunun geri ödememesi veya zamanında ödememesi banka açısından hem likidite hem de kar zarar sorunu yaratmaktadır. Banka kredilerine ilişkin bu riske gecikme veya temerrüt (default) riski de denilmektedir.⁴⁴

Kredi riski, bankanın beklentisinin gerçekleşmemesi halinde ortaya çıkacak bir tehlikeyi, bir olasılığı ifade etmekte olup, borçlunun kredibilitesi ve eğer varsa teminatların niteliği, üstlenilen riskin düzeyini belirleyen temel faktörlerdir. Örneğin, çok yüksek kredi değerliliğine sahip müşterilerle çalışarak veya nakit ya da benzeri teminatlar tesis edilerek kredi riski yok denecek düzeye kadar indirilebilir. Ancak kredi riskini gereğinden fazla azaltmaya çalışmak veya yeterince kredi riski

⁴²İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları,2005,s.2019

⁴³19.09.2005 tarih ve 5411 sayılı **Bankacılık Kanunu** (Erişim Tarihi:01.11.2005/25983)

⁴⁴Ali İhsan Karacan “Bankacılık ve Kriz”, **Finans Dünyası Yayınları** No.1,Tütünbank, Ocak 1996,s.25.

üstlenmemek banka açısından optimal olmayabilir. Zira bankalar, yeterince risk alarak ve üstlendikleri riskleri iyi yöneterek varlıklarını sürdürebilirler.⁴⁵

1.4.2.Kredilerin Sınıflandırılması

Krediler çeşitli kriterler dikkate alınarak pek çok şekilde sınıflandırılabilir:

1) Niteliğine göre krediler

- *Nakdi krediler:* Faiz ya da faiz ve komisyon karşılığında ödünç para verilmesi biçiminde kullanılan kredilerdir. Bu tür krediler; iskonto, iştirak, avans ve borçlu cari hesap şeklinde kullanılır.

- *Gayrinakdi krediler:* Bir işin yapılması, bir borcun ödenmesi ya da bir yükümlülüğün yerine getirilmesi konusunda bankanın alacağı bir ücret veya komisyon karşılığında yükümlü adına taahhütte bulunması, ona kefil olması biçiminde kullanılan kredilerdir. Teminat mektubu kredisi, sair kefalet kredisi, ithal garantisi, tahvil garantisi, kabul garantisi, aval kredisi gibi krediler gayri nakdi kredilerdir.

2) Vadeleri açısından krediler

- *Kısa vadeli krediler:* Vadesiz ve vadeleri 1 yıla kadar olan kredilerdir.

- *Orta vadeli krediler:* Vadeleri 1-5 yıl arasında değişen kredilerdir.

- *Uzun vadeli krediler:* 5 yıldan daha uzun vadeli olan kredilerdir.

Kısa vadeli krediler, çoğunlukla geçici ve önceden kestirilemeyen acil ödemelerin karşılanması için talep edilmektedir. Orta ve uzun vadeli krediler ise, planlı ve önceden belirlenmiş hedeflere yönelik finansman ihtiyaçları içindir.

3) Veriliş amacı açısından krediler

- *Yatırım kredileri:* İşletmelere bina ve tesislerin yapımı için açılan kredilerdir. Bu tür krediler sabit değerlerin finansmanı için açıldığından orta veya uzun vadeli olmak zorundadırlar.

⁴⁵Ayhan Altıntaş “**Kredi Kayıplarının Makro Ekonomik Değişkenlere Dayalı Olarak Tahmini ve Stres Testleri Türk Bankacılık Sektörü İçin Ekonometrik Bir Yaklaşım**”, Yayın No.281. GM Matbaacılık,İstanbul,2012,s.17, Çevrimiçi (www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi:10.07.2012)

- *Donatım (teçhizat) kredileri:* İşletmelere ait binalarla tesislerin genişletilmesi, yenilenmesi, modernleştirilmesi, makine ve teçhizat sağlanması için açılan kredilerdir.

- *İşletme kredileri:* İşletmelerin üretim faaliyetlerini finanse etmek, döner sermaye gereksinimlerini karşılamak üzere açılan kredilerdir.

4) Güvencesi açısından krediler

- *Güvencesiz krediler:* Tek imza karşılığı açılan kredilerdir. Yani kredi alanın atacağı bir imza kredinin sağlanmasına yeterli olmakta, banka başkaca bir güvenceye gerek duymamaktadır.

- *Güvenceli krediler:* Birden fazla kişinin imzaları karşılığında açılan kredilerdir. Kefalet karşılığı açılan kredi, senet karşılığı kredi, çift imzalı teminat mektubu kredi örnek olarak gösterilebilir.

5) İş konusu açısından krediler

- *Ticari krediler:* Ticaretle uğraşan kişilere, bu işleri dolayısıyla doğacak finansman gereksinimleri için açılan kredilerdir.

- *Sanayi kredileri:* Sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmalara verilen kredilerdir.

- *İhracat kredileri:* Dış satımı finanse etmek için kullanılan kredilerdir.

- *Tarım kredileri:* Tarım sektörünün finansmanı amacıyla kullanılan kredilerdir.

- *Konut kredileri:* Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ile yapılan anlaşma hükümlerine göre kendi kaynaklarından hazır konut alan kişilere açtıkları bireysel kredilerle, ipoteğe dayalı bireysel konut kredileri ve konut sektörünü kredilendirmeye yetkili kamu iktisadi teşebbüsü statüsündeki bankaların kendi mevzuatları çerçevesinde açtıkları kredilerdir.

- *Tüketici kredileri:* Gerçek kişilere ticari amaçla kullanılmamak kaydıyla, mal ve hizmet alımları dolayısıyla açılan kredilerdir.

6) İzin açısından krediler

- *Şube yetkili krediler:* Başka bir makamın iznine gerek olmadan şubece açılabilen kredilerdir.

- *Otorize krediler:* Ancak genel müdürlük, yönetim kurulu gibi üst organların izniyle açılabilen kredilerdir.

7) Kaynak açısından krediler

- *Banka kaynağından kullanılan krediler:* Bankanın kendi kaynaklarından kullandıkları kredilerdir.

- *Reeskont kredileri:* Bankaların müşterilerinden aldıkları kısa ya da orta vadeli senetleri TCMB'ye iskonto ettirerek sağladıkları ve bu suretle anılan müşterilerine kullandıkları kredilerdir.

- *Dış kaynaklı krediler:* Bankaların başka kredi kuruluşlarından sağladıkları fonlarla müşterilerine kullandıkları kredilerdir.

1.4.3. Kredilerin Uygulama Süreci

Kredi uygulama süreci kredilendirmenin bütün aşamalarını içinde bulunduran, kredi ilişkisine girilmesinden kredinin sonlanmasına kadar geçen bir süreci kapsamaktadır. Dolayısı ile iyi oluşturulmuş bir kredi süreci, bankalara risk yönetimi açısından çok faydalı olacaktır.

Kredi süreci açısından önemli noktalar bunlardır;

- Amaç kredinin sorunsuz geri ödenmesi ise, kredi süreçlerinde firma mali analiz ya da derecelendirme sisteminin yeterli olması önem taşımaktadır.

- Bankalar kredi süreçlerinde, kredi yoğunlaşmasını önleyecek tedbirler almalıdırlar.

- Kredi teminatları konusunda süreçler yeterli, geçerli ve aynı zamanda değeri doğru belirlenmiş teminatlar alınmasını içermeli, uygulamada da buna uyulması sağlanmalıdır.

- Kredi uygulama süresince yukarıda belirtilen güvenlik unsurları ihlal edilmeden müşteri ilişkilerde dikkate alınarak maksimum gelir sağlamak hedeflenmelidir.

İKİNCİ BÖLÜM

KREDİ PİYASALARINDA ASİMETRİK BİLGİ

2.1. Bilgi

Türkçede bilgi sözcüğünün anlamları şu şekilde belirtilmiştir; 1) “İnsan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütünü, malumat” 2) “Öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek, malumat, vukuf”3) “İnsan zekâsının çalışması sonucu ortaya çıkan düşünce ürünü” anlamlarında kullanılmaktadır.⁴⁶ İktisadi anlamda bilgi ise, bireylerin öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile çaba sarf ederek elde ettiği olgular (knowledge) veya bireylerin herhangi bir çaba sarf etmeksizin ulaştığı dışarıdan verilen olgular (information) olarak tanımlanmaktadır.⁴⁷

Bilgi ile ilgili birçok tanımlar vardır ve genel tanım verirsek eğer bilgi, bir şeyin farkında olmak ya da onu anlamaktır. Çünkü bilginin “kabullenme, onaylama” yeterliği olduğu da söylenmektedir. Ayrıca bilgi edinme karmaşık bilişsel süreçler içerir. O halde bilgi bir sürecin ürünüdür gibi de göre biliriz.

Sokrates göre bilginin objektif olduğu, gerçek bilginin değişmeyeceği fikrini savunmaktaydı. Sokrates’in öğrencisi olan Platon(M.Ö.428-347) da doğuştan bilgilerin varlığını savunarak ruhun her şeyi önceden biliyor olması ve bu nedenle öğrendiklerimiz sadece unuttuğumuz bilgileri hatırlamaktan ibaret olduğunu belirtmiştir. Aristoteles’e göre ise (M.Ö.384-322) asıl olan tümelin bilgisidir. Çünkü ona göre doğru bilgi, bilginin nesnesine uygunluğuyla olanaklıdır. Duyu organlarının duyu algısı gerçekleştirilmesiyle elde edilen algılar hayal gücü ile imgelemektedir. İmgeler de kendi başlarına var olamazlar. Ancak bazı yargı formlarıyla birlikte var olurlar. Anımsama gücünün de, imgelere dayanarak geçmişi hatırlamak gibi bir zorunluluğu vardır diyerek bilgiye dayanan bir fikir ileri sürmüştür.

⁴⁶TDK, Çevrimiçi,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54c90212283bb8.29451460,Erişim Tarihi: 03.12.2014

⁴⁷Nermin Şenyüz, Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilginin Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2008, s. 48.

Bilginin tanımında karşımıza çıkan çeşitlilik, bilginin sınıflandırılmasında da söz konusudur. Bilginin sınıflandırılması birçok yazar tarafından yapılmış olmakla beraber asıl kabul gören Fritz Machlup'un sınıflamasıdır. Machlup, bilgiyi diğer yazarlara göre daha somut ve ayrıntılı olarak şu şekilde sınıflandırmaktadır:⁴⁸

1) Pratik Bilgi: Bir insanın çalışmalarına, hareket ve eylemlerinde aldığı kararlara fayda sağlayan bilgi türüdür. Örneğin; mesleki bilgi, işçi ve zanaatkar bilgisi, siyaset bilgisi ve diğer pratik bilgiler.

2) Zihinsel (entelektüel) Bilgi: İnsanın zihinsel merakını tatmin eden bilgidir. Genel kültürün, insancıl, bilimsel, özgür eğitim ve öğretimin eseridir.

3) Oyun (eğlence) Bilgisi: Entelektüel olmayan merakı, eğlenme arzusunu ve duygusal durumları tatmin eden bilgidir. Örneğin; mahalli dedikodular, ölüm ve kaza haberleri ve fıkralar.

4) Manevi Bilgi: Esas itibariyle dini bilgilerdir. Tanrı hakkında ve nefsi kurtarma yollarıyla ilgili bilgilerdir.

5) İstenmeyen Bilgi: İnsanın menfaatleri dışında geçici olarak ve gelişigüzel edindiği bilgidir.

2.2. Asimetrik Bilgi

Asimetrik bilgi, bir işlemle ilgili bir tarafın bilgiye sahipken, diğer bir tarafın bu bilgiye sahip olmadığı durumun ifade etmektedir. Diğer şekilde ifade edersek, ekonomik faaliyette bulunan bir taraf, diğer tarafa göre daha fazla bilgiye sahip ise, tarafların bilgiye erişim olanağı eşit değilse veya bir tarafın söylediğini karşı tarafın doğrulama veya teyit etme imkanı olmuyorsa burada asimetrik bilgi söz konusudur. Asimetrik bilgiyle ilgili en belirgin örnek şu şekilde göstermek olur; bir satıcı kendi ürünün kalitesini bilirken alıcı bu ürünün kalitesi ile ilgili bilgiyi eksik bilmektedir.

Özellikle bu tip bilgiye ikinci el piyasasında rastlanmaktadır. Örnek olarak ikinci el araba piyasasını göstere biliriz.

⁴⁸Şenyüz, a.g.e.,s.52

Kalite belirsizliği sorunu birçok piyasada görmek mümkündür. Örneğin bir televizyon alıcısı ikinci el bir televizyona yenisi gibi ve ona yakın bir fiyat ödemek istemez. Çünkü televizyonun ne kadar kullanıldığı, tüpünün bitip bitmediğini daha önce hangi orijinal parçalarını değişip değişmediğini satıcı kadar bilemez. Dolayısıyla burada potansiyel alıcı için bir kalite belirsizliği vardır. Aynı şekilde ikinci el bir araba almak isteyen bir alıcı, kullanılmış olan bir arabaya yukarıdakine benzer nedenlerden dolayı fazla ödeme yapmak istemez veya fiyatı ucuz olan bir araba için düşük kaliteli olduğu kanısına kapılabilir. Dolayısıyla, bu alıcılar için bir belirsizlik sorunu vardır. Çünkü satın alacakları malın kalitesini bilmemektedirler. Tüketicilerin kalite hakkında asimetrik bilgiye sahip olmalarının iki istenmeyen sonucu vardır: piyasada denge sağlanamaz veya denge sağlansa bilse tam ve simetrik bilgiye dayalı piyasalarda olduğu gibi kaynaklar etkin bir şekilde kullanılamaz.⁴⁹

Eğer tüketiciler satın almağı düşündükleri bir malın kalitesini bilmiyorlarsa, bazı firmalar düşük kaliteli bir malın fiyatından satmaya çalışabileceklerdir. Ancak, eğer tüketiciler kötü mal satın alma riskinin yüksek olduğunu bilirlerse, bu durumda kalitesi belli olmayan mallarda fazla fiyat ödemek istemeyeceklerdir. Bu durumda, yüksek kaliteli mal üreten firmalar, üretim maliyetlerini yakın bir fiyattan mal satmak istemeyeceklerdir. Diğer bir ifadeyle, kötü mallar iyi malları piyasadan kovacaktır. Bu bakımdan da piyasanın dengesi bozulacak ve piyasa başarısızlığı olarak ifade edilen durum ortaya çıkacaktır.⁵⁰

2.3. Piyasa Başarısızlığı Görüşü Ve Asimetrik Bilginin Etkisi

Stiglitzneo-klasik olarak birçok eserlerinde makroekonomiyi mikro temellere dayandıran çözümlerler üretmiştir. Bu çözümlerlere göre tasarruf gibi yatırımların da faiz dışında tutulması gerekir. Yani ekonomide tam bilgiye sahip olmak arz ve talep taraflarının buluştuğu finans piyasalarında geçersiz olarak belirtmiştir.

⁴⁹ Meltem Erdoğan “Asimetrik Bilgi Sorununun Kredi Piyasalarında Çözümüne Yönelik Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s.5-6

⁵⁰ A.e., s.6.

Bilgi eksikliği ya da bilgi asimetrisi (tarafardan birinin diğerine göre sözleşmenin mevcut durumu ve geleceği hakkında daha fazla ve/veya farklı bilgi avantajına sahip olması) durumunda, bankalar gelen fazla kredi taleplerine fiyatı yani faizi arttırarak cevap vereceklerinden yanlış seçim sorununa yol açacaklardır. Çünkü yüksek faiz daha riskli projelere öncelik verilmesine, kredi borcu karşısında daha duyarsız ve yüksek risk üstlenen müşterilerin seçilmesine neden olacaktır.

Bilgi eksikliği söz konusu oldukça, serbest kazanç rejimleri sermayeye optimal ödemeyi sağlamak noktasında yeterli olmayacaktır.⁵¹ Ayrıca yüksek faizin neden olduğu bir takım problemler de olacaktır. Bankaların yeni faiz oranlarına uyum sağlamaları vadeye bağlı olarak (pasifteki mevduat genellikle kısa vadeli, aktifteki krediler ise uzun vadeli olduğundan krediler bu duruma daha geç uyum sağlayacaktır) maliyeti olacaktır. Bu durum, sektördeki kırılganlığı arttırabilir. Bunun yanında özellikle yüksek bütçe açığı olan ülkelerde kamu borç servisi yükü artacaktır. Aynı zamanda rakip olan resmi piyasa gelişirken resmi olmayan piyasadaki gerileme sonucu ekonomi üzerindeki net etkinin yönü belli değildir.⁵²

Stiglitz'in İlimli Finansal Kısıt (Mild Financial Prestraint) politikasının temel ilkesi; finansal baskı paradigmasını eleştirirken McKinnon-Shaw ekolünün ileri sürdüğü gibi devletin özel sektörden kendisi rant aktarması yerine, bizzat özel sektörün kendi içerisinde rant yaratmasıdır. Bu rantın amaçlarından biri, sosyal olarak faydalı özel sektör projelerinin hayata geçirilmesidir. Düşük faiz hadleri, sosyal amaçlı ve karlılığı düşük yatırımların hayata geçirilmesine zemin hazırlar, kredilerin ödenmemesi riskini azaltır ve böylece bankaların lisans bedelini (charter/franchise value) de arttırır. Zira, bankaların sağlamlığının denetiminde finansal serbesti sonucu kaybedilen lisans bedelinin bir ikamesi olarak sermaye yeterlilik rasyosu şartı yeterli bir enstrüman değildir. Krize maruz kalmamak için, mevduat sigortasının uygulanmadığı durumlarda her iki enstrümanın da (sermaye yeterliliği şartı ve lisans bedelini yüksek tutma) aynı zamanda kullanılması gerekecektir.⁵³

⁵¹Babiste Venet "Finansal Liberalizasyonun ve Ekonomik Gelişme: Literatüre Eleştirel Bir Bakış", Çev: Canan Özatalay, **İktisat Dergisi**, Haziran 2013, s.64

⁵²Selami Er, **Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici ve Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması**, İTO Yayınları, 2.baskı, 2009, s.33.

⁵³Joseph E. Stiglitz ve Sanford Grossman "On The Impossibility of Informationally Efficient Markets", **American Economic Review**, 70, Aktaran: Emek, s.72

2.3.1. Piyasa Gücü

“Piyasa gücü”nden kastedilen, fiyatı tek başına etkileme veya belirleme gücü, başka bir ifadeyle tekelleşme ya da oligopolleşme eğilimidir.⁵⁴Toplumsal refahın optimum düzeye ulaştığı rekabetçi piyasalarda, firmaların hiçbirinin malın fiyatını etkileyebilecek piyasa gücü yoktur ve dolayısıyla her bir firma için fiyat veridir. Ancak tam rekabet yerine eksik rekabetin olması, dolayısıyla firmaların malın piyasa fiyatını etkileyebiliyor durumda olmaları, piyasa mekanizmasının başarısız kalmasına neden olmaktadır.⁵⁵

2.3.2. Kamu Malları

“Kamu malları”, özel firmalar tarafından üretilen mallardan iki yönüyle ayrılmaktadır. Bunlar “rakipsizlik” ve “dışlanamazlık” özellikleridir ki bu iki özellik nedeniyle piyasa tarafından üretilmeyen ve devlet müdahalesine gereksinim doğuran mallardır. Burada rakipsizlik, bir kişinin tüketiminin başkalarının tüketebileceği miktarı azaltmaması demektir. Dışlanamazlık ise, bir malı satın alan kişinin bu malın kendisi dışındaki kişilerce kullanılmasını engelleyememesi demektir.⁵⁶

Herkesin ortak tüketilen bir üründen yararlanması bu üründen elde ettiği değer oranında ürünün maliyetine ne kadar katkıda bulunup bulunmadığı sorusu “bedavacılık sorunu”nu ortaya çıkarır.

Bedavacılık sorunu, kamusal malların piyasa tarafından üretilmemesinin temel nedenidir. Çünkü özel işletmelerin temel amacı kar elde etmektir. Kar elde etmek için de maliyetlerini karşılayabilmek amacıyla sattıkları malların bedelini tahsis etmek, malın bedelini ödemeyenleri de tüketimden dışlamak zorundadırlar. Ancak bedavacılık sorununun olduğu durumlarda özel sektörün elinde bu sorunu açacak araçlar yoktur. Devletin elinde para basma daha da önemlisi vergilendirme gibi özel

⁵⁴Mustafa Acar “Nedenleri, Sonuçları ve Ortadan Kaldırılma Yollarıyla Piyasa Başarısızlığı”, **Piyasa Dergisi**, Cilt:4,Sayı:13,Kış 2005,s.124

⁵⁵Erdal M. Ünsal, **Mikro İktisat**, Ankara: İmaj Yayıncılık,4.baskı,2001,s.525

⁵⁶Acar, **a.g.m.**,s.126

sektörün elinde olmayan iki araç bulunmaktadır. Dolayısıyla devlet bedavacılık sorununu vergilendirme yoluna başvurarak ürettiği hizmetin bedelini gerekirse zorla tahsis etme gücü sayesinde çözebilir, bu nedenle de özel sektörün üretilmediği kamu mallarını devlet üretebilir. Böylece kamusal mallar sorunundan kaynaklanan piyasa başarısızlığı küçük ama etkin bir devlet oluşturulmasıyla önlenebilir.⁵⁷

2.3.3. Bankacılık Sektöründe Dışsallıklar Ve Piyasa Başarısızlığı

Yapıları itibarı ile bankalar sır saklama ve güven esasına dayanan, düşük likidite, yüksek kaldıraç oranları, düşük sermaye/aktif oranları, açık pozisyon, mevduatların kısa, kredilerin daha uzun vadeli olmasından yaranan vade uyumsuzluğu nedeniyle ve bilgi asimetrisi içerisinde çalıştıkları için bankalar her zaman krize reel sektörden daha yakın kurumlardır.

Piyasa başarısızlığı kısaca, piyasaların kendi haline bırakıldığında etkin koşullarda çalışmaması durumudur. Piyasa başarısızlıklarının finansal piyasalarda yarattığı sorunlar, hem etkileme alanının genişliği hem de yayılma hızının yüksekliği nedeni ile kamu müdahalesini ya da regülasyonu zorunlu kılar. Kamu otoritesi finansal regülasyonla finansal aktörleri tahsis ve üretim etkinliğini piyasa güçleri ile birlikte belirlemeğe çalışır. Finansal piyasalarda ortaya çıkabilecek olası piyasa başarısızlıkları dışsallıklar, asimetrik bilgi ve piyasa gücü gibi üç sebepten kaynaklanır.⁵⁸

Günümüzde ise düzenlemelerin amacı, dışsallıklar ile oluşabilecek krizleri engellemenin yanı sıra piyasanın serbest rekabet koşullarına en yakın konumda çalıştırılmasını sağlamak ve bu amaçla gerekli önlemleri almaktır. Kredi mekanizmasının doğru çalışması, piyasa derinliğinin sağlanması, tekelleşme veya oligopolleşme ile oluşabilecek aşırı karın hakim durumun kötüye kullanılmasının önüne geçilmesi de amaçlanmaktadır.⁵⁹

⁵⁷ Acar, a.g.m., s.128.

⁵⁸ Turan Yay, Gülsün Gürkan, Yay ve Ensar Yılmaz, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul: İTO yayınları, No.47, 2001, s.71

⁵⁹ Er a.g.e.; s.75

Tablo 2. Banka, Aracı Kurum ve Sigorta Şirketlerinin Faaliyet Biçimleri ve Risklerinin Karşılaştırılması

Bankacılık Faaliyeti ve Riskleri	Aracı Kurum Faaliyeti ve Riskleri	Sigorta Şirketi Faaliyeti ve Riskleri
Asimetrik bilgi sorunu vardır ve bu durum ters seçim ve ahlaki riske neden olmaktadır.	Ters seçim mevcut olsa bile sonuçları bankacılığa göre daha az etkilidir, ancak son kredi mercii kurumu olmadığı için Ahlaki risk ihtimali daha düşüktür.	Ters seçim mevcut olsa bile sonuçları bankacılığa göre daha az etkilidir, ancak son kredi mercii kurumu olmadığı için ahlaki risk ihtimali daha düşüktür.
Ters seçim mevcut olsa bile sonuçları bankacılığa göre daha az etkilidir, ancak son kredi mercii kurumu olmadığı için ahlaki risk ihtimali daha düşüktür.	Uzun vadeli fon yaratılması amacı bulunmakla birlikte, varlık devir hızı yüksektir ve kısa vadeli yatırım amacı da etkilidir.	Sözleşme tipinde kısa vadeli fonların uzun vadeli fonlara çevrilmesi esastır.
Klasik bankacılık ürünlerinin düşük riskli olması.	Yüksek riskli ve uzmanlık isteyen bir yatırım sahasıdır.	Klasik sigortacılık ürünleri poliçe sahibi açısından düşük risklidir.
Temel riski kredi riskidir.	Temel risk müşteriler ve şirket portföyü nedeniyle maruz kalınan piyasa ve likidite riskidir.	Temel riski piyasa ve likidite riskidir.
Pasifi temelde kısa vadeli yabancı kaynağa dayanır, yüksek kaldıraç kullanır.	Uzun vadeli yabancı kaynağa da sahip olmakla birlikte, bilançosunda esasen özkaynak finansmanı etkindir.	Uzun vadeli yabancı kaynağa da sahip olmakla birlikte, bilançosunda esasen öz kaynak finansmanı etkindir
Aktifinde pazarlanamaz (likit olmayan) varlıkların önemi büyüktür.	Aktifi ağırlıklı olarak aktif ikincil piyasası bulunan varlıklardan oluşur.	Aktifinde pazarlanamaz varlıkların önemi büyüktür.
Pazarlanamaz kıymetlerin varlığı nedeniyle bilanço değeri ve cari değer farklıdır	Likit bilançosu olması nedeniyle aktif varlıklarının değerlemesi günceldir.	Pazarlanamaz kıymetlerin varlığı nedeniyle bilanço değeri ve cari değer farklıdır
Şoklar karşısında bilançosunu kolaylıkla küçültmez.	Likit bilançosu nedeniyle şoklar karşısında bilançosunu kolaylıkla küçültebilir.	Şoklar karşısında bilançosunu kolaylıkla küçültebilir.
Finansal başarısızlık karşısında, likit olmayan bilanço yapısı ve riskin yayılma etkileri (kredi stokunun daralması, üretimin düşmesi vb) nedeniyle kapatılma yerine rehabilitasyona gidilir	Finansal başarısızlık karşısında, likit bilanço yapısı nedeniyle kapatma seçeneği ön plana çıkabilir.	Finansal başarısızlık karşısında, likit olmayan bilanço yapısı karşısında kapatılma yerine rehabilitasyona gidilir
Bankacılık riskleri ve bankaların çapı sistematik riske neden olabilir.	Kurum çapı ve ödemeler sistemindeki rolleri riski artırmakla birlikte, sistematik risk yaratma olasılığı düşüktür.	Kurum çapı riski artırmakla birlikte, özellikle ödemeler sistemindeki etkilerinin sınırlı olması nedeniyle sistematik risk yaratma olasılığı düşüktür.

Bankacılık riskleri tahaccüm riski ve zararına satış doğurabilir.	Tahaccüm ve zararına satış riski yoktur.	Kaynaklarının uzun vadeli olması nedeniyle temelde tahaccüm riski, dolayısıyla zararına satış riski yoktur.
Bankacılık riskleri yayılma etkisine neden olabilir.	Yayılma etkisi olasılığı düşüktür.	Yayılma etkisi olasılığı düşüktür.
Resmi disiplinin diğer unsurları yanında, özellikle kamusal garanti sistemi (mevduat sigortası) ve son kredi mercii gibi güven sağlayıcı sistemlere sahiptir.	Resmi disiplin sistemi koruyucu düzenlemeler öngörmektedir. Kamusal garanti sistemi mevcuttur, ancak son kredi mercii kurumu bulunmamaktadır.	Resmi disiplin sistemi koruyucu düzenlemeler öngörmektedir. Kamusal garanti sistemi mevcuttur, ancak son kredi mercii kurumu bulunmamaktadır.

Kaynak: Yener Çoşkun “Bankalarda Öz Disiplin Süreçlerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, s.13-14

2.3.3.1. Dışsallıklar Ve Finansal Piyasalar

Dışsallık (externality), bir firmanın faaliyetlerinin, alışveriş gibi ekonomik bir ilişkisi olmayan başka bir firmanın maliyet yapısı, ürün kalitesi, satışları, müşteri portföyü gibi unsurları etkilemesidir. Bu etkileme olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilmektedir. Dışsallığın olduğu bir alanda tam rekabet şartları oluşmamış demektir, çünkü firmanın maliyetine ilave olmayan ya da maliyetinden ayrıştırılmayan bir faaliyet söz konusudur. Bu durumda piyasa pareto etkin bir dengeye ulaşamaz.⁶⁰

Bir ülkenin ödemeler sisteminde finansal kurumları rolü ile birlikte dışsallıklar nedeni ile birçok toplumda resmi finansal düzenleyicilere üç önemli görev düşmektedir,⁶¹

- 1) Finansal işlemlerle hile, ayrımcılık ve sözleşme hükümlerinin yerine getirilmemesi riskini sınırlamak
- 2) Finansal kurumların borçlarını ödememeleri ve makul gerekçeleri olmayan müşteri kaçışlarının (panik hali) getirdiği riskleri en aza indirmek için dizayn edilen bir finansal güvenlik ağı oluşturmak.
- 3) Sistemdeki olumsuzlukları kontrolde tutmak finansal güvenlik ağını etkili bir şekilde ve vergi ödeyenlere en az maliyet ile işletmek.

⁶⁰ Er, a.g.e., s.75.

⁶¹ Edward J.Kane, “Using Deffered Compensation to Strengthen The Ethics of Financial Regulation”, **National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper**, No.8399, 2001, s.3

Bir bankadan yoğun mevduat çekilişi (bank run) üç tür negatif dışsallığa yol açar:⁶²

- 1)Devletin sağladığı mevduat sigortası maliyetlerinde artış olmaz,
- 2)Yoğun mevduat çekilişlerinin ödeme gücünü çekmeden bankalara da bulaşması,
- 3)Bankaların batmasına bağlı olarak ekonomide zor durum veya çöküntü olması.

Bu nedenle, banka iflas ihtimalini ihtiyatlı bir düzenleme ile düşürmek düzenlemenin maliyetini aşan pozitif bir dışsallık oluşturabilir. Fakat banka iflaslarını sıfıra düşürmek ne gerekli ne de istenen bir durumdur. Çünkü çıkışın veya iflasın mümkün olmadığı bir piyasa rekabet piyasası olmaktan çıkacaktır. Bu yüzden burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, iflas ihtimalinin var olduğu bir piyasanın etkin ve düzenli çalışması ve banka iflaslarına yol açmamasıdır.

2.3.4. Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi

Piyasalarda tam rekabet piyasası, tam bilginin var olduğu varsayımına dayanmaktadır. Lakin, finansal piyasada, piyasaya giriş engeli olmasa da, bilgi edinmenin maliyetli olmasından dolayı, piyasanın rekabet gücü sınırlanmaktadır. Ayrıca bankalar kredi değerlendirme ve proje finansmanı konularıyla bağlantılı olarak ortaya çıkan düzgün ve yeterli olmayan bilgilerden kaynaklanan belirsizliklerle uğraşmak zorundadır. Bu yüzden bankalar yetersiz bilgiden dolayı sonradan sorunlu hale gelebilecek kredi kararı verme riskine maruzdurlar. Bankalar ayrıca ahlaki riziko sorunu ile de karşı karşıya kalmaktadırlar. Buna sebep kredi müşterileri yüksek getiri imkanı sağlayan riskli işlere girme konusunda istekli oldukları için bu durumda riskin çoğu banka sahipleri ve kreditorlerin üzerine düşmektedir. Diğer bir taraftan tasarruf sahipleri bankaların aktif kalitesi ve gerçek güvenilirliği konusunda da yeterli bilgiye sahip değildirler. Bu yüzden, genel olarak, eksik bilgiye dayanan finansal piyasaları, eksik rekabetçi piyasalar olarak da gösterebiliriz.

⁶²George J. Benston ve George G. Kaufman “Appropriate Role of Bank Regulation”,**The Economic Journal**,Vol.106,No.436,May 1996,s.692

Günümüz ekonomilerde fon arz ve talebin aynı zamanda ve piyasa fiyatından buluşabilmesi ve kaynak dağılımında etkinliğin sağlanabilmesi ancak finans piyasaları sayesinde olmaktadır. Bu fonksiyonun gerçekleşmesi için de tam bilgi elde ettikten sonra bu bilgiyi fon arz ve talep edenlere bildirmeleri gerekmektedir. Çünkü bu yolla bankacılık sektörü ve finansal piyasalarda asimetrik bilgi sorununu çözebiliriz.

2.4. KREDİ PİYASASINDA ASİMETRİK BİLGİ SORUNU

Kredi piyasalarında genellikle ters seçim ve gizli eylem olmak üzere iki çeşit asimetrik enformasyon problemi vardır. Bunlardan ters seçim, taraflar arasında kredi sözleşmesi yapılmadan önce borç verenlerin borç alanlar hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması nedeni ile meydana gelir. Gizli eylem probleminde ise kredi sözleşmesi yaptıktan sonra borç verenlerin, verdikleri kredilerin nerede kullandıklarını gözlemleyememeleri sonucunda oluşmaktadır.⁶³

Aslında aracı kurumlara ihtiyaç duyulmasının en önemli nedeni fon fazlası olan kişi ve kurumlar fon talebinde bulunan kişi ve kurumların mali yapısı ve fonun geriye dönüş ihtimali gibi birçok şeyler hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları bu yüzden bilgi sahibi ve bu konuda uzman olan aracı kurumlara ihtiyaç duyulmasıdır.

2.4.1. Ters Seçim Sorunu (Adverse Selection)

Bilgi asimetrisinin finansal piyasalarda ortaya çıkardığı sorunlardan ilki ters seçimdir. Ters seçim sorunu, bir sözleşmeden önce en istekli kredi müşterisinin potansiyel “kötü” borçlu (ödünç aldığı borcu zamanında ve tüm yükümlülükleri ile beraber geri ödeyemeyecek durumda olan güvensiz kredi alıcısı) olduğu asimetrik bilgi sorunudur. Dolayısı ile ters seçim sorunu söz konusu ise finansal piyasalarda

⁶³ Aziz Kurtlar ve Murat Sarıkaya “Asimetrik Enformasyon ve Marjinal Fiyatlama Modeli Çerçevesinde Türkiye’de Kredi Tayinlaması ve Faiz Oranlarının Tahmini”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt.4, Sayı.1, 2003, s.2.

arzu edilemeyen sonuçlara yol açacak (örneğin, krediyi geri ödeyemeyecek) müşteri seçimi yapılması olasılığı yüksektir.⁶⁴

Özellikle piyasada yüksek faizin geçerli olduğu durumlarda kredi ödeme gücüne sahip ve kredi talep eden güçlü firmalar çekilirken, riskli firmalar piyasada kalır ve geri ödeme gücü az firmalara kredi verilmiş olur. Ters seçim sorunu faiz oranlarının çok yükseldiği durumlarda bankaların kredi vermemesine (kredi tayinlaması) yol açar ki, bu, önce bazı firmaların iflasına, sonra ise bankaların aktif yapılarının geri ödenmeyen kredilerden kötüleşmesine neden olmaktadır. Piyasaya müdahale edilmemesi durumunda bu süreç birbirini etkileyerek birçok firma ve bankanın batmasına yol açabilmektedir.⁶⁵

Kaynaklı asimetrik bilgiye yol açan en önemli iki neden; ya faiz yükseldiğinde riski ve kar beklentisi yüksek olan yatırımcılar daha çok kredi talebinde bulunacak ya da yatırımcılar daha riskli ve daha karlı projelere yönelecekler. Böyle bir durum yani faizlerin yükselmesiyle riski az yatırımcıların kredi talep etmemesi, riski yüksek yatırımcının ise kredi talep etmesi sonucu faiz oranı ile yatırımın başarılı ihtimali arasında ters bir korelasyon oluşur.

2.4.2. Ahlaki Riziko Sorunu (Moral Hazard)

Ahlaki riziko olarak ifade ettiğimiz sorun, bir sözleşmeden sonra oluşan, kredi verenin bakış açısına göre ahlaki olmayan ve arzu edilmeyen faaliyetlerde bulunarak, kredi verenin çıkarını zedeleme tehlikesine neden olan asimetrik bilgi sorunudur. Bu arzu edilmeyen faaliyetler veya davranışlar, kredinin geri ödenmeme riskini büyük ölçüde arttırmaktadır. Ahlaki tehlike söz konusu ise, kredi alan yüksek riskli projelere yatırım yapmakta, yüksek getiri elde ederse bundan kazançlı çıkmakta, sermayeyi kaybederse kaybın önemli kısmı kredi verene yüklenmektedir. Bu durumda finansal sistem ödünç vereceğini kaybetmektense çok az sayıda güvenilir müşteriye kredi açmayı tercih etmekte (krediyi tayinlamakta); bu finansal sistemin

⁶⁴ Güler Aras ve Alövsat Müslümov “Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Eylül 2004,s.56-57

⁶⁵ Gökhan Karabulut “Türk Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılanma”, **İktisat Dergisi**, Mart 2003,s.58

etkin çalışmasını engelleyerek piyasa dengesinin birinci en iyi durumdan sapmasına yol açmaktadır.⁶⁶

Mülkiyet yapısı, özellikle düzenleyici rejimin zayıf olduğu finansal sistemlerde ciddi bir ahlaki riziko kaynağı olabilir. Eğer bir finansal kurum, bir kişi, aile ya da sanayi grubu tarafından kontrol ediliyorsa, bu gruplara önemli düzeyde kredi verme durumu ortaya çıkabilir. Ayrıca, yakın dost ve akrabaların kayırma özeliğinin (acronymism) yaygın olduğu ülkelerde, finansal kurum sahibi olan kişi veya grubun yüksek düzeyde siyasi ilişkilerinin bulunması durumunda söz konusu risk daha da yükselmekte ve siyasi baskının, yasal düzenlemeleri, kredi verme kararlarını veya diğer yönetim ya da hükümet faaliyetlerini etkileme ihtimali artmaktadır. Kamu müdahalesi de finansal kurumlar için ciddi bir ahlaki riziko kaynağı olabilir. İlk olarak, bankalar ticari kriterlere değil siyasi önceliklere bağlı olarak kredi kullandırmak zorunda kalabilirler.

Bu konuda en çarpıcı örnekler kamu mülkiyetinin yüksek düzeyde olduğu Çin, Hindistan ve Pakistan gibi ülkelerde ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak teşvik sorunu vardır; banka yönetimi, getirilerin yetersiz olduğu riskleri daha sık alır, çünkü herhangi bir kriz esnasında bankanın destekleneceğini bilmektedir.⁶⁷

Anlaşıldığı üzere ters seçim gibi ahlaki riziko da etkinliği bozan bir durumdur. Buna sebep ahlaki riziko özel ve sosyal yararları veya maliyetleri farklılaştırarak tehlike yaratmaktadır.

2.4.3. Temsilcilik Sorunu (Agency Problem)

Temsilcilik sorunu - bir sözleşme tarafının işlerini görmek için bir temsilci kullandığında, o temsilcinin faaliyetlerini tam olarak kontrol edemediği veya kontrol sürecinin maliyetli olduğu durum olarak tanımlanmaktadır.⁶⁸Firma-Acenta problemi olarak da adlandırılan bu sorun, firma ve acenta temsili bireylerden veya gruplardan oluşan ve bir biriyle ilişkili taraflardan ibarettir. Örneğin, piyasadaki bir firma bir

⁶⁶Aras ve Müslümov, **a.g.m.**,s.57

⁶⁷Standart&Poors Emerging Market Origination Team,“Finansal Sistemin Kırılganlığının Temel Sebepleri” **Aktif Dergisi** Mayıs- Haziran 2001,s.2-3/4

⁶⁸Jensen M J,W.H.Meckling “Theory of The Firm: Managerial Behavior,Agency Costand Owership Stucture”,**Jounal of Financial Economics**,Vol.3,No.4,October 1976,s.41

acenta ile iş gereği sözleşme yapar ve iki taraf arasında sorun oluşmaktadır. Şöyle ki, firma kendi işini yaptırmak için sözleşme yaptığı acenta hakkında tam bir bilgiye sahip olmayabilirken, acenta kendisi hakkında her şeyi bilir. Dolayısıyla, işin yerine getirilmesi yani firmanın kazancı acentanın davranışına bağlıdır. Burada işi yaptıran firma iken işi yapan acentedir. Acente aynı zamanda fiili gerçekleştiren, firma ise bu fiilden etkilenendir.⁶⁹

2.5. DİĞER PİYASALARDA OLUŞAN ASİMETRİK BİLGİ

Asimetrik bilgi sorunuyla karşılaşan diğer finansal piyasalar şunlardır; sigorta piyasaları, emek piyasaları, ikinci-el araba piyasaları, kredi piyasalarıdır.

2.5.1. Sigorta Piyasaları

Bu piyasalar, mal ve emtialarını (ticarete konu olan mallarını) sigortalamak isteyenler ile bu riskleri üstlenerek sigorta primlerinin oluşturduğu havuzları yöneten şirketlerin bir araya geldikleri piyasalardır.⁷⁰ Şöyle ki, ekonomik birimlerin sigorta şirketlerine gelip kendi mallarını sigortalamak istediğinde burada ekonomik birimin sigortalamak istediği mallarının hakkında sigorta şirketine tam bilgi vermediğinde burada asimetrik bilgi sorunu yaşanacaktır.

Diğer bir taraftan baktığımızda bir sigorta şirketi, her müşterisine aynı primler üzerinden sigorta yaparsa, yüksek oranda risk taşıyanlarla, dikkatli davranıp az risk taşıyanları aynı fiyattan sigorta yapmak zorunda kalacaktır. Özellikle ciddi sağlık sorunları olanların sağlık sigortası yaptırmaya eğiliminde olması sigorta sektöründe ters seçim sorununa yol açmaktadır. Ciddi sağlık problemi kuşkusuyla veya deneyimler sonucu sigorta primlerinin yüksek belirlenmesi durumunda, sağlığı yerinde olanların piyasayı terk etmesi sonucu, kendileriyle sözleşme yapılabilecek kişiler olarak daha çok büyük tedavi masraflarına gereksinimi olan kişiler kalacaktır. Yangına karşı sigortalı eski bir ev veya işyeri sahibinin ihmalkarlık veya kasti yangın çıkararak

⁶⁹ Meltem Erdoğan “Asimetrik Bilgi Sorununu Kredi Piyasalarında Çözümüne Yönelik Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2004, s.10

⁷⁰ Balkar Demirkan “Sigorta Sektöründe Asimetrik Bilgi Problemi”, **Sigorta Araştırmalar Dergisi**, Türkiye Sigorta ve Reasurans Birliği, Sayı.2, Temmuz 2006, s.127

sigortadan yüklü miktarda para almak istemesi; arabasına tam kasko sigortası yaptırmış birinin trafikte yeterli dikkat ve özeni göstermemesi ise sigorta sektöründe asimetrik bilgidен kaynaklanan ahlaki tehlike sorununa örnek teşkil etmektedir.⁷¹

2.5.2. İkinci El Araba Piyasası (Limon Piyasası)

Asimetrik bilgi sonucunda ortaya çıkan sorunlar pek çok ekonomist tarafından fark edilmiş olsa da asimetrik bilgi üzerine titizlikle ve özel olarak eğilen ilk ekonomist George Akerlof'tur. Akerlof "The Market for Lemons" (Limon Piyasası) adlı makalesinde, ikinci el araba piyasasından verdiği örnek eşliğinde bilgi asimetrisinin piyasaların işleyişi üzerindeki rolünü incelemiştir. Akerlof (1970) çalışmasında ikinci el piyasada bulunan otomobillerin küçük bir kısmının mekanik vb. sorunları bulunduğunu belirtmekte ve bu araçları "limonlar" olarak adlandırmaktadır.⁷² İkinci el otomobil almak isteyen kişiler hangi aracın limon olup olmadığını anlayabilecek bilgiye sahip değillerdir. Buna karşılık, otomobiller kullanılmamış olduğundan ve üretici garantisi bulunduğundan, yeni otomobil piyasasında limon ürün bulunmamakta ve alıcıların böyle bir bilgi gereksinimi bulunmamaktadır. Akerlof (1970)'a göre ikinci el araç piyasasında bilgi asimetriktir. Çünkü kullanılmış otomobil satan kişi bu aracın limon olup olmadığını çok iyi bilmekte, fakat alıcı bunu bilmemektedir.⁷³

Örnekte, başlangıçta piyasada iyi ya da kötü otomobil bulma ihtimali eşittir ($\frac{1}{2}$), yani kötü otomobiller kadar iyi otomobiller de bulunmaktadır. İyi bir araba için varsayılan tutar 8.000\$ iken kötü bir arabanın 500\$ olduğu varsayılmaktadır. Muhtemel alıcıların iyi bir araç için ödemeye hazır olduğu tutar 10.000\$ ve kötü bir araç için 1.000\$'dır. Piyasada oluşacak denge rakamı, alıcıların bilgi seviyesine göre değişken olacaktır. İlk varsayım koşullarına göre ne alıcılar ne de satıcılar iyi ya da kötü otomobil ayrımı yapamamaktadır. Aracını henüz satışa çıkarmamış olan satıcı için beklenen satış fiyatı 4.250\$'dır, ($\frac{1}{2} \times 500\$ + \frac{1}{2} \times 8.000\$$). Yani iyi ve kötü seçeneklerin $\frac{1}{2}$ oranında ihtimalle dağılımı yapılmaktadır. Aynı yöntemle, otomobil

⁷¹Acar, **a.g.m.**, s.130

⁷²Şenyüz, **a.g.e.**, s.61

⁷³Bilge Demirci "2008 ABD Finansal Krizinin Asimetrik Bilgi Sorunu Çerçevesinde Analizi", Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.14

almak isteyen bir kişinin beklediği ortalama değer 5.500\$ ($\frac{1}{2} \times 1.000\$ + \frac{1}{2} \times 10.000\$$) olmalıdır. Bu koşullar altında ikinci el otomobil piyasasında fiyatlar 4.250\$ ile 5.500\$ arasında değişmelidir. İkinci varsayımda satıcılar araçlarının iyi ya da kötü durumda olduğunu bildiği ancak alıcıların bilmediği, daha gerçekçi olarak nitelenen piyasa koşulları değerlendirilmektedir. Tüm satıcılar aynı anda araçlarının iyi olduğunu iddia ederken güvenilir bir iletişim ortamından bahsetmek mümkün olmamaktadır. 4.250\$ ile 5.500\$ arasında değişen piyasa fiyat aralığı gerçekten iyi durumdaki otomobillerini 8.000\$'a satmak isteyen satıcılar için geçerli olmayacaktır ve bu satıcılar piyasadan çekilecektir. İyi araç bulma ihtimalinin artık $\frac{1}{2}$, yani eşit seviyede olmadığını fark eden potansiyel alıcılar bir süre sonra 1.000\$ değerindeki araçlara 4.250\$ ile 5.500\$ arasında bir tutar ödemekten vazgeçecektir. Piyasa sadece kötü araçların 1.000\$ ve altında satıldığı bir dengede çöküntüye uğrayacak ve toplumsal refah düzeyinde de düşüşe sebep olacaktır.⁷⁴

Limonlar piyasasında, tüm ürünler düşük kaliteli olarak algılanmakta ve ucuz-düşük kaliteli ürün satın almak isteyen alıcıların yoğunlaştığı bir piyasa olarak tanımlanmaktadır. Yüksek kaliteli ürünlerin piyasadan çekilmesi ise, ters seçim olgusuyla açıklanabilmektedir. Çünkü düşük kaliteli ürünler tercih edilmekteyken yüksek kaliteli ürünler ters seçimin sonucunda dışlanmaktadır.

2.5.3. Emek Piyasası

Emek klasik teorisinin varsaydığı gibi homojen değildir. Doktor, mühendis, avukat gibi birçok meslekte çalışan insanlar birbirlerinden farklı beceri ve yeteneklere sahiptir. Kişiler sahip oldukları beceri ve yetenekleri konusunda bilgiye sahipken onları istihdam etmeyi düşünenler bunu önceden bilemezler. Emek piyasasında asimetric bilginin olduğu bu durumu önlemek için diploma ve sertifika sistemi geliştirilmiştir. Mesleğini gerçekleştirmek isteyen kişi gerekli eğitimi alıp sertifika veya diplomasını elde edecek, işverenler de bu belgeleri göz önüne alarak kişileri istihdam edeceklerdir. Böylece asimetric bilgi simetric hale gelecektir.⁷⁵

⁷⁴Demirci, a.g.e., s.14

⁷⁵Kemal Yıldırım, Rana Eşkinat ve Ali Kabasakal, **Endüstriyel Ekonomi**, Ekin Yayınları, Eskişehir 2005,s.278

2.6. ASİMETRİK BİLGİ SORUNUNU ORTADAN KALDIRMAYA YÖNELİK “KREDİ TAYINLARI” (KREDİ RATIONİNG) TEORİSİ

Kredi tayinlaması, toplam kredi talebinin toplam kredi arzını aşması sonucu ya da bir sektörde talebin arzı aşması yani sektördeki rekabetin neticesinde yaranmaktadır.

Kredi tayinlaması ödünç verilen fonların faiz oranının ex-ante olarak kredi arz ve talebini eşitleyememesi durumu olarak da tanımlanmaktadır.⁷⁶

Kredi tayinlamasının; denge dışı ve denge durumu olmak üzere iki ekli vardır. Denge dışı kredi tayinlaması durumunda, kredi faiz oranının, piyasadaki arz-talep dengesini eşitleyecek faiz oranından farklı olmasına yol açan geçici engeller söz konusudur. Denge kredi tayinlaması durumunda ise kredi talebi fazlası ile karşılaşan finansal araçların, fazla talebi karşılamak için faiz oranlarını yükseltmek isterler. Bu durumun temel sebebi ödünç verenlerin, ödünç alanlar hakkında tam bilgiye sahip olmaması, dolayısıyla asimetrik bilginin varlığıdır.⁷⁷

Bankalar kredi verenin faizleri yükseltip ahlaki tehlike ve ters seçim gibi asimetrik bilgi sorunlarına karşı kredi tayinlamasına gitmektedirler. Bu durum ise, kredilerin geri ödenmeme riskini aşırı derecede yükselterek finansal istikrarsızlığa yol açacaktır.

Bankaların risk minimizasyonu açısından bir çözüm olarak görünse de kredi tayinlaması, bankaların ellerindeki fonları cazip yatırım alanlarına yönlendirmeyerek gelir kayıplarına ya da daha düşük gelire razı olmalarına, bunun yanında yeterli fon arz edilmediği için kaynak dağılımında etkinsizliğe yol açarak ekonomide dengesizlik ve yetersiz büyüme gibi istenmeyen durumlara neden ola bilmektedir. Ayrıca, ipotek senedi, işletme rehini, kefalet gibi uygulamalar ile riskler ve kredi tayinlaması azaltılmaya çalışılsa da bu uygulamalar tam anlamı ile riskleri ortadan kaldıramaz. Ülke, piyasa ve sektör riski gibi etkenlerle oluşabilecek krizler nedeni ile kesin çözüm bulmak mümkün değildir.⁷⁸

⁷⁶ Selami Er, **Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması**, 2. Baskı, Sektörel Yayınlar, İstanbul, 2009, s.72

⁷⁷ A.g.e., s. 72-73.

⁷⁸ A.g.e., s.74.

2.7.ASİMETRİK BİLGİ SORUNUNU EN AZA İNDİRGEME YOLLARI.

Asimetrik bilgi sorunu ile hemen hemen her yerde karşılaşabiliriz özellikle de kredi piyasaları, varlık ve konut fiyatları üzerindeki etkileri vardır ve bununla ilgili birçok çalışmalar yapılmıştır.

Bu çalışmalarda ön plana çıkan en önemli unsur olarak asimetrik bilginin oluşumunda kredi verenlerin tutumu ve konut fiyatlamasında ortaya çıkan ahlaki tehlike sorunlarının yer almasıdır. Asimetrik bilgiye ilişkin sorunların azaltılması için tek bir yöntem ve uygulamanın yeterli olmayacağı belirtilmiştir. Bu alanda yapılan literatür incelemesinde özellikle kredi talep eden birey ve kuruluşların mali koşullarının daha etkin değerlendirilmesine yönelik kurumların oluşturulması, sözleşme ve teminat bağlayıcılığı ile kredi geri ödemelerinin teminat altına alınmasına ilişkin tedbirlerin oluşturulması ile ilgili mekanizmalar ön plana çıkmaktadır.

Asimetrik bilginin azaltılması bu bakış açısına göre, hem kredi hem de bankacılık sistemi ve dolayısıyla da ulusal ekonomiler için büyük anlamda çok önemlidir. ABD’de başlayarak küresel alanda genişleyen krizde önemini ortaya koyan asimetrik bilgi sorununun çözümüne yönelik öneriler aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır.

Bunlar;

- Hesap verilebilirlik ve şeffaflığın artması,
- Finansal piyasaların yeniden sağlam düzenlemelerle ele alınması,
- Finansal piyasalarda entegrasyon sağlanması,
- Küresel işbirliğinin desteklenmesi
- Finans piyasalarının küresel boyutta reforme edilmesi.

Günümüzde asimetrik bilginin azaltılması ve krizlerde oynadığı etkin rolün kontrol altına alınabilmesi için IMF özellikle, uluslararası işbirliğinin desteklenmesi, piyasada dürüstlüğün teşvik edilmesi, şeffaflığın artırılması, risk yönetiminin iyileştirilmesi ve öngörülü denetim başlıkları altında bir reform planı uygulamaya başlamıştır.

Konut balonları vasıtasıyla ortaya çıkan kredi krizlerinin, menkul kıymetler alanında gelişen ya da kredi daralmaları sonucunda yaranan krizlere göre daha uzun süren etkileri vardır. Bunu Stiglitz (2002.4.b) krizi oluşturan etkenleri değerlendirirken yaptığı geniş çaplı araştırmalarında belirlemiş ve değerlendirmelere göre denetleme ve düzenleme fonksiyonlarının etkin çalıştığı bir piyasada asimetric bilgiye bağlı sorunların gelecekte derinlik ve sıklık açısından düşüş göstereceğini bildirmiştir. Bu kapsamda iyi bir düzenleyici kurallar bütünü'nün bir reform olarak adlandırılabilmesi için gereken şartlar da aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- Piyasa aktörleri ve düzenleyici mekanizmaları için sunulan teşvik sistemleri iyileştirilmelidir,
- Daha iyi kurgulanmış ve saydamlığa önem veren bir muhasebe çerçevesinin tanımlanması yapılmalıdır,
- Finansal kurumların sermaye yeterliliklerine ilişkin daha adil ve kontrol edilebilir bir mekanizmanın oluşturulması,
- Türev finansal ürünlerin kurumsal yayılımının temin edilmesinde güvenliğin, etkinliğin ve uygun şekilde kullanımın sağlanabilmesi için bir güvenlik kurulu oluşturulması ve
- Finansal piyasalara ilişkin güçlü öngörüler oluşturabilmek ve asimetric bilgiyi azaltabilmek amacıyla, finansal piyasalar koruma kurulu oluşturulmasının teşvik edilmesi gerekir.

Krizin oluşum sebepleri ile ilgili açıklanan asimetric bilgi kaynakları, her şeyden önce devlet otoritesinin ortadan kaldırmaya yönelik sistemik etkiler ve negatif dışsallıklar olarak belirtilmiştir. Buna sebep, finans kurumlarının ürettiği asimetric bilgi devlet kurumları tarafından görmezden gelinmiştir. Bu yüzden asimetric bilgiyi önleme ve ahlaki tehlike sorununun ortadan kaldırılması için bankacılık sistemine sunulan güvence mekanizmalarında düzenleme ve denetleme yapılması gerekmektedir. Bu düzenleme önerileri genel anlamda sistemin işlerliğinin sürdüğü koşullarda, yöneticilerin asimetric bilgi oluşturan ve ahlaki tehlike sorunu doğuran davranışları karşılığında ağır ceza kurallarına tabi bir biçimde değerlendirilmesini ön plana alan bir yaklaşım içermektedir. Williams göre de yine piyasa disiplini ön

plana çıkararak bu yaklaşıma göre, finans kurumlarının küresel arenada işlem yapabilmeleri için, belirlenecek sermaye yeterlilik rasyolarını sağlaması, şeffaflık kriterlerini oluşturması ve uygun bir ceza sisteminin kurulması gerekmektedir.

Ayrıca, sigorta piyasalarında asimetrik bilgidan kaynaklanan sorunlar oluşmakta ve önlemenin en açık yolu, sigortalanacak nesnenin gerçek değerinin işin uzmanları tarafından tam ve kesin şekilde tespit edilmesi ve sigorta yaptırmak isteyen bireyin geçmişiyile ilgili sağlıklı bilgilere ulaşma imkanının geliştirilmesidir. Sigorta yaptıranlara yönelik temel bilgilere tüm sigorta sistemi içerisinde yer alan şirketlerin ulaşabilecekleri ortak bir bilgi alt yapısı kurulması da önemli bir çözüm yoludur. Diğer yandan halen aracılık faaliyetleri yürüten sigorta acenteleri, brokırılar ve diğer sigorta aracıları ile bağımsız olarak çalışan eksperlerin yürüttükleri faaliyetlerinin düzgün işletilmesi, sigorta şirketleri ile elde etmiş oldukları bilgileri en hızlı bir biçimde iletmeleri, asimetrik bilgidan kaynaklı maddi ve istatistiksel veri kaybının önlenmesi için önemlidir. Genel olarak asimetrik bilgi problemini önlemeye yardımcı olacak birçok yol vardır. Ancak bunların bir kısmı tam ve kesin çözüm üretmemekte kısmi yarar sağlamaktadır. Ayrıca bu çözüm yollarının hiçbirisi asimetrik bilginin ortadan kaldırılmasında tek başına başarılı olamamaktadır. Yine de “özel enformasyon üretimi ve satışı” ile “kamu düzenlemeleri” piyasadaki bilginin arttırılmasına yönelik olan bu çözümlerin en önemlileri olarak kabul edilebilir.⁷⁹

⁷⁹Şenyüz, a.g.e., s. 88-89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN FİNANS SİSTEMİ AÇISINDAN

ASİMETRİK BİLGİ

3.1.AZERBAYCAN FİNANS SİSTEMİ

Eskiden (1920) beri Sovyetler Birliğinin bir parçası olan 1991 de ise bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan komşu ülkeleri olan Gürcistan ve Ermenistan'dan ekonomi açıdan her zaman üstündü. Ancak, yatırımlarının çoğu petrol alanındadır.

Bağımsızlığına kavuştuktan sonra ekonomi yeni bir sürece girmiştir. Bu süreç ülkenin finansal sisteminde yeni bir yapılandırmayı başlatmıştı.⁸⁰

3.1.1. Genel Ekonomik Görünüm

Azerbaycan ekonomisinde başta sanayi ürünler doğalgaz, petrol, demir, kimyasallar ve tekstil yer almıştır. Ekonominin hayat kaynağı olan petrol ve doğalgaz kısa sürede ekonomik büyüme ve yabancı sermaye çekilmesinde lider konumunda ve 2010 yılında ihracatın 90% oluşturmaktaydı.⁸¹ Aktif nüfusun yaklaşık 94% tarım ve ticaret sektöründe çalışmaktadır. Azerbaycan kısa sürede ekonomik büyüme yabancı sermaye yatırımlarının çekilmesinde bölgesel lider konuma gelmiştir.1992'de Dünya bankasına,1995'da Uluslararası Kalkınma Birliğine 1999'da Asya Kalkınma Bankasına üye olmuştur. İstikrar ve dinamik kalkınma stratejisi ekonomik ve yaşam standartlarını arttırmış ve finansal sistemi geliştirmiştir. Özel sektörün GSYH'ı artmaktadır. Şu anda 85%'dir ve ileriki yıllarda artması bekleniyor.⁸²

İstikrar ve dinamik kalkınma stratejisi ekonomik ve yaşam standartlarını arttırmış ve finansal sistemi geliştirmiştir. Özel sektörün GSYH'yı artmaktadır. Şu anda 85%'dir ve ileriki yıllarda artması bekleniyor.2007'de KOBİ'ler istihdamın 75%'i,özel

⁸⁰Güven Delice "Azerbaycan'da Finansal Yapı ve Politikalar" *Avrasya Etüdüleri*. 41/2012, s.103 .

⁸¹Delice, *a.g.m.*, s. 103.

⁸²Kenan Aslanlı and Amin Charkazov "Azerbaijan Investmen Guide, *Azerbaijan- Turkey Business Association*, Bakü, 2009 Erişim Tarihi:16.06.2014

firmalar 80'nin toplam GSYH'nin 10% oluşturmaktadır.1995 sonrası dönemde ülkedeki yatırımların 80% petrol sektörüne yapıldı.⁸³

Piyasa ekonomisinde ve geçiş sürecin başlarında üretimde ve ulusal paranın değerinde yaşanan şiddetli düşüşlerle yüksek enflasyon eşlik etmiştir.1990 – 2000 yıllar arası sık-sık değiştirilen para ve döviz kuru politikaları Ermenistan 'ın ülke topraklarını işgal etmesiyle bu problemler daha da şiddetlenmiştir.2000 yıllarında ekonomik görünüm değişmeye başlamış.2004-2007 arası İMF tarafından desteklenen istikrar programı enflasyon azaltılmış, fiyatlar ve döviz kurları istikrara kavuşmuştur.⁸⁴

Ortalama 2004 döneminde ekonomik büyüme 10,6% artmıştır. Hidrokarbon üretimi 2004 yılında artmaya başlamış ve 2013'de katına çıkmış ve büyük miktarda gelir kaynağı olmuştur. Dünyanın en büyük ikinci petrol boru hattı olan Bakü Tiflis Ceyhan (BTC) boru hattı ülke açısından sağlam ve istikrarlı gelir kaynağı olmuştur. Sonuç olarak Azerbaycan 2005 -2007 yıllar boyunca 20%-30% oranlarındaki GSYH artışı ile dünyanın en hızlı büyüyen ülkesi olmuştur.

Tablo3.Temel Makroekonomik Göstergeler

	2010	2011	2012	2013
GSYH, AZN (milyon)	41575	50 069	53 995	57 708
Artım %	5,0%	0,1%	2,2%	5,8%
Petrol dışı GSYH AZN	18443	24165	28475	32638
Artım %	7,9%	9,4%	9,7%	10,0%
Kişi başına düşen USD	5798	7003	7491	7913
İhracat	21325	26571	23908	23975
Artım %	45,01%	-11,3%	13,8%	6,3%
İthalat	6599	9765	9653	10713
Artım %	7,8%	45,3%	-3,1%	9,1%
Yabancı Ticaret Dengesi (milyon) USD	14726	16815	14255	13263
Milli Gelir	13,3%	19,6%	13,8%	8,0%
Orta Aylık Gelir	9,1%	9,5%	8,7%	6,2%
İşsizlik	5,6%	5,4%	5,2%	5,0%
Enflasyon	5,7%	7,9%	1,1%	2,4%
Yoksulluk	9,1%	7,6%	6,0%	5,3%

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Değerli Kağıtlar Devlet Komitesi

⁸³ Delice, a.g.m., s. 101-102

⁸⁴ A.g.m., s.103

Hükümet uzun vadeli yatırım projeleri için petrol gelirlerini biriktiren Azerbaycan Devlet Petrol Fonu (SOFAZ) adlı bir fon oluşturmuştur. Bu fon gelirleri toplamakla birlikte gelirleri alt yapı projeleri finanse etmek için oluşturulmuştur. Petrol gelirlerinin bu fon aracılığı ile ekonomiye aktarması ile birlikte bankacılık en hızlı büyüyen sektörlerden biri haline gelmiştir. Petrol üretimindeki patlama ve artan petrol fiyatları Azerbaycan dışsal pozisyonunu güçlendirmiş ve ülkenin resmi rezervlerinde önemli artışlar ortaya çıkarmıştır.

3.1.2.Azerbaycan Bankacılık Sistemi

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasından itibaren ekonominin güçlenmesi için bir takım çalışmalar ve uygulamalar yapılmaya başlandı. Bu çalışmalar içinde en önemli yer, bankacılık ve mali kurumlar alanındaki düzenlemelerdir. Çünkü entegre olunmaya çalışılan pazar ekonomisi sisteminin temel unsurları bankalar ve mali kurumlardır.⁸⁵

Serbest bankacılık sistemini gerçekleştirmeden piyasa sistemine sağlıklı bir geçiş yapmak mümkün değildir. Azerbaycan yetkilileri de bu düşünceleri benimsemişler ve ilk yenilikleri bankacılık ve merkez bankacılığı alanında yapmışlardır. Arka arkaya yürürlüğe koydukları kanunlarla, modern anlamda bir merkez bankası oluşturmaya çalışmışlar ve özel bankaların kuruluşlarını kolaylaştırarak tek kesimli banka sisteminden iki kesimli banka sistemine adım atmışlardır.⁸⁶

Serbest piyasa sistemine geçiş sürecinde birtakım farklı sorunlar ortaya çıkmaktaydı. Azerbaycan bu sorunları yaşamaktaydı, ancak serbest piyasa sistemine geçme azmini ve kararlılığını diğer tüm konularda olduğu gibi, bankacılık ve mali kurumlar alanında da göstermiştir. Eksiklikleri ile birlikte, pazar ekonomisi sistemine göre işleyen merkez bankası ve özel bankalar kurulmuştur. Diğer mali kurumları oluşturmak için de idari hazırlıklar hızla devam ettirilmekteydi.⁸⁷

Azerbaycan'da bankacılık merkezli bir finansal yapı egemen olmuştur.

⁸⁵ Э.Мирхудаев, О.Брюно, “Национальный Банк Азербайджана, Поиск Оптимальных Форм Функционирования”, Сада, 2002, s.8

⁸⁶ А.Ş. Şekereliyev, **Bazar İqtisadiyatına Keçid: Dövlətin İqtisadi Siyaseti**, ADNU Yayınları, Bakı 2002, s. 167-169

⁸⁷ A.g.e. ,s. 214

Tablo4. Mali Teşkilatlar Hakkında Genel Bilgi

Sayı	2010	2011	2012	2013
Banka Faaliyetleri Uygulamak İçin Lisans Almış Mali Teşkilatlar	146	169	176	191
Bankalar				
Toplam Banka Sayısı	45	44	43	43
Devlet Bankaları	1	1	1	1
Özel Bankalar	44	43	42	42
Yabancı Sermayeli Bankalar	22	23	22	22
Mevduatları 50'den 100'e Sahip Bankalar	7	7	6	7
Mevduatları 50%'den Az Bankalar	13	14	14	13
Yabancı Bankaların Yerli Şubeleri	2	2	2	2
Yılın Başında Lisansı Olan Bankalar	1	0	0	0
Yılın Başında Lisansı Kabul Edilmemiş Bankalar	2	1	1	0
Bankaların Yerli Şubelerinin Sayısı	644	666	655	700
Devlet Bankaları	38	37	37	36
Özel Bankalar	606	629	618	664

Kaynak: The Central Bank of the Republic of Azerbaijan,

Ülkede bankacılık sisteminin gelişim süreci üç aşamaya bölünebilir:

-1990 – 1992 yılları ilk aşama Merkez Banka sistemi oluşturulması.

-1992-1994 yıllarında ikinci aşama hiper-enflasyon şartlarında bankacılık sistemi gelişmesi.

-1994 sonrası üçüncü aşama makroekonomik istikrara ortamında bankacılık sistemi yeniden yapılandırılarak gelişimi.⁸⁸

3.1.2.1. Azerbaycan Merkez Bankası (AMB)

Bankacılık ve Merkez Bankacılığı konusundaki düzenlemelerle ilgili olarak 7 Ağustos 1992 yılında “Merkez Bankası Hakkında Kanun” ile “Bankalar ve Bankaların Faaliyetleri Hakkında Kanun” arka arkaya yürürlüğe girmiştir. Böylelikle iki seviyeli bankacılık sistemi kurulmuştur; birinci seviyede Merkez bankası, ikinci seviyede diğer bankalar. Para ve bankacılık sektöründeki politikaları belirleme, denetim ve kontrol yetkisi A.C. Merkez Bankasına aittir.⁸⁹

Daha sonra yeni düzenlemeler yapılarak 16 Ocak 2004 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyetinin yeni “Bankalar Kanunu” kabul edilmiştir. Bu Bankalar Kanunu

⁸⁸ Delice. a.g.e., s.111.

⁸⁹Z. F. Memmedov, **Pul, Kredit ve Banklar**, Bakü, 2004, s. 189.

modern anlamdaki tüm bankacılık işlemlerini kapsamına almaktadır. 10 Aralık 2004 yılında ise “Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası Hakkında Kanun” kabul edilmiştir.

Böylelikle, Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası (Milli Bank) 11 Şubat 1992’deki Başkanlık kararnamesi ile kurulmuş ve modern anlamdaki bankacılık faaliyetlerine başlamıştır. 1992 yılında kurulan ve 1995 yılında bağımsızlık kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası, para politikalarından ve finans sektörünün denetlenmesinden sorumludur. Merkez Bankası çalışmalarını 10 Aralık 2004 tarihli Merkez Bankası Kanunu 26 çerçevesinde yürütmektedir.⁹⁰ Bu kanun XII Fasil, 66 maddeden oluşmuştur. Merkez Banka’nın faaliyeti Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Anayasası 27 ile, Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Merkez Bankası Hakkında Kanun ile, Medeni Kanun’u 28 ile, bunlara muvafık yasa tutanakları ve Azerbaycan Cumhuriyetinin taraftar olduğu uluslararası anlaşmalar ile düzenlenir*.⁹¹

Azerbaycan’da faaliyet gösteren bütün bankalar ve banka dışı kredi organizasyonlar AMB’den lisans almaları gerekmektedir. Banka enflasyonu indirebilmek ve bankacılık sistemi istikrarlı sürdürebilmek için parasal politika koordinasyonunun kurumsal mekanizmasını derinleştirme konusunda çalışmalar yürütmektedir. Merkez Bankası para piyasalarını canlandırmak için doğrudan katılımı ile Organize Olmuş İnterbank Kredi Piyasasını yeni bir segmenti faaliyete geçirmiştir. Özelliklerinden birisi bankaların birbirlerinin hem rakibi, hem de büyük müşterileri olmalarıdır. İnterbank Piyasasında bankalar sürekli olarak birbirlerinden borç alıp verirler. İnterbank Kredi Piyasasının aktif işlemlerin yapılabilmesi için mevduatları ve kredileri şeklinde kısa vadeli para kaynaklarının dağılımını sağlamaktadır.

⁹⁰ **Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Merkez Bankası Hakkında Kanunu-** (Azerbaycan Respublikasının Milli Bankı Haqqında Azerbaycan Respublikasının Qanunu),orijinal metni için bkz. <http://www.nba.az/> Erişim Tarihi:20.02.2015

⁹¹ **Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası-**(Azerbaycan Respublikasının Konstitusiyası) Çevrimiçi, http://www.azerbaijan.az/portal/General/Constitution/constitution_01_a.html, Erişim Tarihi: 12.12.2014.

*12 Kasım 1995 yılında halk oylaması–referandum yoluyla kabul edilmiş ve 27 Kasım 1995 yılında yürürlüğe girmiştir.

Tablo 5. AMB ve Para Piyasası Hakkında Bazı Veriler

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AMB'nin Net Uluslararası Rezervleri	930,8	2061,1	3524,3	5115,3	4257,3	5488,5	6327,6
M1/GSYH	5,9	9,8	12,8	12,8	14,7	16,1	17,2
Net Dış Varlıklar Toplamı	1036,3	1957,3	2871,7	4036,1	3529,3	4638,3	5607,8

Kaynak: The Central Bank of the Republic of Azerbaijan, Statistical Bulletin 2011

AMB uluslararası finansal kurumların teknik ve finansal desteği ile en son teknolojileri kullanan bir Ulusal Ödeme Sistemi oluşturmuş ve sistem iki bileşenden ibarettir. Bunlar; Azerbaycan İnterbank Ödeme Sistemi (AZİPS) ve Ödeme Denkleştirme ve Kliring Sistemidir (XOHKS) .

AMB ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı (MCİT) ile ortak yürütülen Azerpost projesi çerçevesinde ödeme sistemlerinin coğrafi kapsamını genişletilmesi ve bölgelerde bankacılık hizmetlerinin erişimi iyileştirilmesi amaçlanmaktadır.⁹²

Tablo 6. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Mali Derinliği ile ilgili Göstergiler

Göstergiler	01.12.2013
Bankaların Toplam Aktifleri	20183,56 (milyon manat)
Krediler	13962,8 (milyon manat)
Mevduat	895,9 (milyon manat)
Bankaların sermayesi	1622,2 (milyon manat)

Kaynak: The Central Bank of the Republic of Azerbaijan, Statistical Bulletin 2013

Tabloya göre AMB'nin uluslararası rezervleri artan petrol ihracının bir yansıması olarak 2005-2011 yaklaşık 10 kat artış göstermiştir.

⁹²The Central Bank of the Republic of Azerbaijan, **Annual Report**, 2009, s.85.

3.1.2.2. Ticari Bankalar

Sovyet Sisteminde Azerbaycan bankaları Moskova'da merkezleri olan Sovyet bankaların bölgesel şubeleri konumundaydılar. Sektör beş bankadan oluşmaktadır. Bunlar;⁹³

- Merkez Bankası (Gosbank)
- Tasarruf Bankası (Sberbank)
- Ziraat Bankası (Agroprombank)
- Dış Ticaret Bankası (Vneshtorgbank)
- Endüstriyel İnşaat Bankası (Promstroibank)

Bütün finansal kararlar Moskova'da alınmaktaydı. Fonlar Amanat Bankası'nın Azeri şubeleri tarafından toplanmakta ve Moskova'ya aktarılmaktaydı. Azerbaycan'daki şubeler fonların arttırılması ve tahsisinde karar verici pozisyonunda değillerdi. Bu yüzden bankalar piyasa teşviklerinden borçlanıcıların kredi değerliğini analize etme, projeleri seçme ve izleme, kredilendirme kararları verme borç ödeme gücü ve çeşitli finansal araçlar geliştirme kabiliyetinden yoksundular.

Azerbaycan'ın bağımsızlığından sonra 1992'de Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri hakkında kanun yürürlüğe koyuldu ve üst kademe AMB, alt kademe ticari bankaların olduğu iki kademelik bankacılık sistemini devam ettirdi.

İlk aşamada devlet bankalarının yeniden yapılandırılması ve iyileştirilmesi özel bankacılık sisteminin kurumsal yapılanması sağlanmıştır. Özel bankacılık sisteminin yapılanması sağlanmıştır. Bu sürecin sonucu olarak özel bankaların sayısı hızlı bir şekilde artmıştır.2002'den sonra petrol gelirin artması, 2002-2005 arası dönem için kalkınma stratejisi hazırlanmıştır. Stratejinin amaçları halkın bankacılık hizmetlerini erişimi arttırılması ve finansal aracılık fonksiyonun iyileştirilmesi yönündedir.

İlk olarak Avrupa İmar ve Kalkınma ve Bankası (EBRD) 2004'te 7 bankaya 15 milyon dolar civarında kredi imkanı sağlamıştır. Halkın sisteme güvenmesini ve mevduat hesabı teşvik etmek için Ağustos 2007'de Mevduat Sigorta Fonu sistemi

⁹³Delice. a.g.m., s.111

oluşturmuştur. Bu fon mevduat hesabı açtıran bireyler için zorunlu sigorta sistemini oluşturulmuştu. Sisteme göre bankanın iflas halinde Fon 6000 AZN aşmamak kaydı ile mevduatının 100 % tazminat ödemektedir. İlgili kanuna göre ulusal para birimli mevduatlar ulusal para cinsinden yabancı para birimi cinsinden mevduatlar ise ilgili para cinsinden tazmin edilmektedir.

Tablo 7.Ticari Bankaların Bilanço Yapıları: Krediler (Milyon Manat)

		2007	2008	2009	2010
Net Dış Varlıklar		-665,7	1076,6	-727,8	-850
Net Yurtiçi Varlıklar		4063,8	5679,7	5281,2	6395,6
	Yurtiçi Krediler	4597,6	6894,6	8391,9	9437,1
	Rezervler	956,4	997,8	748,5	1098,3
	Net Diğer Kalemler	-1490,2	-2212,7	-3859,2	-4139,8
Sermaye Yeterlilik Oranı		16,3	16,6	17,2	16,6
Geri dönmeyen Kredilerin Oranı		2,1	2,2	3,6	5,4

Kaynak: The Central Bank of the Republic of Azerbaijan, Statistical Bulletin 2001

Ülkede genel ekonomik birimin büyümede yaşanan gelişmeye paralel olarak bankacılık sektöründe son yıllarda birçok göstergede önemli iyileşmeler gerçekleşmiştir. Tablo 4’te bazı göstergeler yer almaktadır.

3.1.3.Banka Dışı Kredi Kurumları

Ülkede uluslararası yardım örgütleri tarafından kurulmuş 18 tane banka dışı kredi organizasyonunu, 87 kredi birliği Aqrar Kredit bulunmaktadır. Hükumete yoksulluğu azaltmasına yönelik program çerçevesinde ilk olarak 2002’de banka dışı kredi örgütlerine lisans izni vermiştir.2003 yılında 45 kredi birliği kurulmuş, bu sayı 2011’de 87’ye çıkmıştır.⁹⁴

Finansal Sistemin önemli segmentlerinden birisi sigortacılık sektörü 1990 yılında yabancı ortaklar ile birlikte 1995’ yılında yerli sermayeli olarak kurulmaya

⁹⁴Delice a.g.m. s.121

başlanmıştır. Özellikle hayat sigortası sektörü çok zayıf kalmıştır. Sektörde işlem gören başlıca motorlu taşıtlar sigortasıdır. Sektörün düzenlemesine yönelik Parlamento 1999'da yeni kanun çıkarmış 2008'de de yürürlüğe girmiştir. Sektörde 24 sigorta şirketi, 1 reasürans, 174 sigorta acentası ve 7 sigorta brokeri bulunmaktadır. En büyük sigorta şirketi Azersigorta, Mbask ve Ateshgah'dır. Bir sigorta şirketin faaliyet gösterebilmesi için Maliye Bakanlığından lisans alması gerekmektedir, katılım için üst limit 49% olarak belirlenmiştir.

Birçok ülkede finans sisteminin önemli aktörlerinden biri olan emeklilik sistemi Azerbaycan'da henüz gelişme aşamasındadır. Emeklilik Fonu bir bağımsız kuruluş olarak 1991'de kurulmuştur. Ancak gerekli etkin yasal, politik, vasıflı personel, merkezi bir kayıt sistemi ve hatta fiziki bir bina bulunmuyordu. Kurumun idari sorumlulukları devlet sosyal koruma Fonu ve çeşitli kamu kuruluşlarının (KİT'ler) dahil emeklilik departmanları olmak üzere 2 bölüme ayrılmıştır. Burada veri toplama ve işleme her hangi bir merkezi kayıt sistemine dahil değildi ve işlemler elle yapılmaktaydı. Tabi bu da sistem içerisinde yolsuzlukların hataların çoğalmasına neden olmaktaydı. 2001'de artık Hükümet bu sistemin önemli ölçüde reforma tabi tutarak uygulanan politikalar neticesinde ilerlemeler oluşturmuştur. 2006'dan bu zamana kadar Devlet sosyal Koruma Fonu'nun veri tabanı 1.8 milyon çalışan, 300 bin işveren ve 1.3 milyon emekliyi kapsayacak şekilde genişletilerek ilerleme kaydedilmiştir.

Azerbaycan finans piyasasında yeni gelişen bir alan leasingdir. Şöyle ki, 1994'te yaşanan bankacılık krizi sonucu leasing işlemleri kaldırılmış ancak 2003'te ise tekrar uygulamaya koyulmuştur. Azerbaycan'da leasing şirketleri ya sınırlı sorumlu veya anonim şirket şeklinde kurulmakta olup Medeni Kanun çerçevesinde faaliyet göstermektedirler.

Bu kuruluşlara yönelik özel bir düzenleyici ve denetleyici organ bulunmamakta ve bu yüzden bu sorunu AMB sektörle ilgili verileri toplayarak bir dereceye kadar denetim yapabilmektedir

3.2. FİNANSAL SİSTEMİN ÜSTÜN VE ZAYIF TARAFLARI

Ülkede birçok alanda yürütülen reform çabaları sonucu olumlu gelişmeler olsa da, bilgi eksikliği veya asimetrik bilgiden kaynaklanan ekonomik ve finansal gelişmeyi kısıtlayan temel problemler varlığını sürdürmektedir. Yolsuzluklar ve servetin şeffaf olmayan dağıtımı hala temel sorun olarak kalmaktadır. Ayrıca petrole bağımlılığının sonucu ülke ekonomisinde sistematik risk bulunmakta ve petrol dışı ticari yapı ve politik sistem şeffaflıktan oldukça uzak olmaktadır.

Birçok sektörde formel ve enformel monopollerin varlığı sürmekte ve bankacılık hakkında bilgilendirme ve asimetrik bilgi söz konusudur. Ayrıca bankacılık sisteminde yüksek yoğunlaşma söz konusu olup tek bir devlet bankası olan AMB toplam aktiflerin 40%'a yakın kısmını elinde tutmaktadır. Ayrıca bankaların risk yönetimi uygulamaları yeterli olmadığından kredi portföyü kalitesinde bozulmalar söz konusu olup, geri dönmeyen kredilerin artması önemli sorun haline gelmektedir.⁹⁵

Diğer taraftan, finansal istikrarı olumlu şekilde etkileyen nedenlerden biri bankacılık sistemine güvenin atmasıdır. Bu durum küresel piyasalarda yaşanan cari kriz dikkate alındığında özellikle önem taşımaktadır. Mortgage finansmanın gelişmesi, altın kaynaklarının yüksek düzeylere ulaşması ve petrodolar akımları sistemin güçlü tarafları olarak oraya çıkmaktadır.

Uluslararası raiting şirketlerinin ülkenin kredi notunu yükseltmeleri, ülkedeki sürekli ve hızlı ekonomik büyümenin, kamunun ekonomideki hızının azalması, dış borç oranlarının düşmesinin ve cari hesap fazlasının artması sonucuna bağlıdır.⁹⁶

AMB'nin etkin düzenleme ve denetleme fonksiyonlarının sonucu sermaye artışı yerel bankaların varlıklarını genişleterek çok sayıda banka Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), Uluslararası Finans Kurumu (İFC), Asya Kalkınma Bankası (ADB) gibi Uluslararası finans kurumlarına hissedar olabilmektedirler.⁹⁷

⁹⁵Oestereichische Entwicklungsbank. *ibid*:I MF, Republic of Azerbaijan: Staff Report for the 2010, **Article IV Consultation**, Report No.10/113, 2010.

⁹⁶Delice, **a.g.m.** s.138.

⁹⁷**A.e.**, s.139.

SONUÇ

Son 10 yıl içerisinde yaşanan ekonomik krizler incelendiğinde finansal piyasalardaki dengesizliklerin önemli role sahip olduğu görülmektedir. Buna sebep bankalar arz ettikleri fonları asimetrik bilgi sorunundan dolayı etkin bir şekilde kullanmaması yani talep edenlerin yanlış seçimi (ters seçim) ve verilen bu kredilerin amaçları dışında kullanılması (ahlaki tehlike) sonucu yaranmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmanın konusu olan piyasalarındaki asimetrik bilgi sorununun çözümü genel olarak makroekonomik açıdan önem arz etmektedir.

Zamanın önde gelen finansçıların araştırmaları sonucunda kredi piyasalarında asimetrik bilgi sorununun tek bir çözümü mümkün değildir. Buna sebep gerek kamu gerekse özel bankalar bilgiyi simetrik hale dönüştürmek için birbirlerine benzer çabalar içerisindeyler. Ancak dikkat çekici farklardan biri kamu bankaları, özel bankalara göre ihtiyaç sahiplerine kredi vermeden önce istedikleri teminatların fazlalığı ve bu konuda daha titiz davranması ön plana çıkmaktadır.

Çalışmamızın Azerbaycan kredi piyasaları bölümünde Azerbaycan genel olarak ekonomi piyasası ve özellikle kredi piyasasına baktığımızda analizler sonucu burada da asimetrik bilgi sorunu da yer almaktadır. Bildiğimiz üzere Azerbaycan yetmiş sene boyu Sovyetler birliği ülkesi olmuş ve 1992'de bağımsızlığını ilan etmesiyle Merkez Bankasını oluşturulmuş ve ekonomide 1994'ten sonra olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Buna sebep petrol ve doğalgaz üretiminin artması ve Uluslararası arenada birçok projelerde yer alması ekonominin hızlı ve istikrarlı büyümesine neden olmuştur. Ülkede her halanda birçok olumlu gelişmeler olmasına rağmen yolsuzluklar ve servetin şeffaf olmayan dağıtımı ekonomik ve finansal gelişmeyi kısıtlayan temel problemlerden biridir.

KAYNAKLAR

Acar, Mustafa. “Nedenleri, Sonuçları ve Ortadan Kaldırılma Yollarıyla Piyasa Başarısızlığı”, **Piyasa Dergisi**, Cilt: 4,Sayı:13,Kış 2005

Afşar, Muharrem. **Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004

Akdiş, Muhammet. **Global Finansal Sistem-Finansal Krizler ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 2000

Altıntaş, Ayhan. “Kredi Kayıplarının Makro Ekonomik Değişkenlere Dayalı Olarak Tahmini ve Stres Testleri Türk Bankacılık sektörü İçin Ekonometrik Bir Yaklaşım”, Yayın No.281. **GM Matbaacılık**, İstanbul,2012,s.17, Çevrimiçi, (www.tbb.org.tr-Erişim Tarihi: 10.07.2012)

Akerlof, Gerge. “The Markets for Lemons” (Limon Piyasası), Wolaver 2010

Aras, Güler. ve Müslümov, Alövsat. “Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Eylül 2004.

Aydoğuş, Özgür. “Finansal Piyasalar ve Ekonomik Büyüme: Ekonometrik Bir Analiz”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2006.

Azerbaycan Merkez Bankası, Statistical Bulletin 2013

Babuşcu, Şenol. “Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi”, **Academic Consulting and Training**, Eylül 2006

Benston, George J. ve Kaufman, George G. “Appropriate Role of Bank Regulation”, **The Economic Journal**, Vol.106,No.436,May 1996

Carltonand, Dennis W., Perlof, Jeffrey M. “Modern Industrial Organization”, Second Edition, **Harper Collins College Publishers** 2000

Demirci, Bilge. “2008 ABD Finansal Krizinin Asimetrik Bilgi Sorunu Çerçevesinde Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dağ, Umut. “Finansal Piyasaların Gelişmişliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi:1998-2010 Türkiye Uygulaması”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.

Demirkan, Balkar. “Sigorta Sektöründe Asimetrik Bilgi Problemi”, **Sigorta Araştırmalar Dergisi**, Türkiye Sigorta ve Reasurans Birliği, Sayı.2, Temmuz 2006

Eğilmez, Mahfi. ve Kumcu, Ercan. **Ekonomi Politikası**, 15.Baskı, 2011.

Erdoğan, Meltem. “Asimetrik Bilgi Sorununu Kredi Piyasalarında Çözümüne Yönelik Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2004.

Gözgör, Giray. “Finansal Türev Piyasaları: Forward, Futures, Opsiyon ve Döviz Üzerine Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2008

Gulmaliyeva, Sabina. and Askerov, İsmail. “Azerbaijan, Azerbaijan Chamber of Commerce and Industry”, 2011.

Güngör, Şeyda. “Türev Piyasalarda Risk Yönetimi”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2008

İMKB, TÜP&İAB, İMKB Yönetmeliği md4, s.1, Çevrimiçi,
www.Baskent.edu.tr/gurayk/finpazartesi.doc. (Erişim Tarihi: 02.09.2012)

İşcan, Ayşen. “Banka Kredilerinde Daralmanın Ekonomik Etkileri ve Krizlerdeki Gelişim” Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Ankara Temmuz 2013.

Karacan, Ali İhsan, “Bankacılık ve Kriz”, **Finans Dünyası Yayınları** No.1, Tütünbank, Ocak 1996

Karabulut, Gökhan. “Türk Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılanma”, **İktisat Dergisi**, Mart 2003

Kurtlar, Aziz ve Sarıkaya, Murat “Asimetrik Enformasyon ve Marjinal Fiyatlama Modeli Çerçevesinde Türkiye’de Kredi Tayınlaması ve Faiz Oranlarının Tahmini” **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi** Cilt.4,Sayı.1,2003

Memmedov, S. M. **Maliye**, Bakü,1997.

Memmedov, S. M. **Pul, Kredit, Banklar**, Baskı 2004.

Müslümov, Salim. and İbrahimov, Oktay. “Pension Reform in Azerbaijan: Challenges and Achievements, Development and Transition”, **UNDP**,2009

Parasız, İlker. **Para Banka ve Finansal Piyasalar: Teori ve Politika**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa,1994

Parasız, İlker. **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitap Evi Yayınları.7. Baskı Bursa Ocak 2010

Parasız, İlker. **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları,2005.

Selami Er, **Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici ve Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması**, İTO Yayınları, 2.baskı,2009

Stiglitz Joseph E. ve Grossman, Sanford. “On The Impossibility of Informationally Efficient Markets”, **American Economic Review**,70, Aktaran: Emek Z.F.

Standart & Poors Emerging Market Origination Team, “Finansal Sistemin Kırılganlığının Temel Sebepleri” **Aktif Dergisi** Mayıs-Haziran 2001

Şakar, Hakan **Genel Bankacılık Bilgiler**, Strata Yayıncılık Yayın numarası 4,Birinci Basım, İstanbul 2000

Şekereliyev, A.Ş. **Keçid İqtisadiyatı ve Dövlət**, ADNU Yayınları, Bakı 2000

Şişman, Övünç. “Faiz Oranı Getiri Eğrisi Simülasyonu Yöntemleri ve Bankacılıkta Aktif Pasif Yönetimi Üzerine Etkileri. Türkiye’de Ticari Bankalar Üzerine Bir Uygulama”, **BDDK Kitapları** No.9, Ankara 2011

Taban, Mehmet. **Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2011

Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Kredilerin Analizi ve Uygulamaya Yönelik Politika Önerileri” Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Mart 2013

Ünsal, Erdal M. **Mikro İktisat**, İmaj Yayıncılık,4.Baskı, Ankara 2001

Venet, Babiste. “Finansal Liberalizasyonun ve Ekonomik Gelişme: Literatüre Eleştirel Bir Bakış”, Çev: Canan Özatalay, **İktisat Dergisi**, Haziran 2013

Yay, Turan. Gülsün Gürkan, Yay ve Ensar Yılmaz **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul: İTO yayınları, No.47, 2001

Yıldırım, Kemal Eşkinat, Rana. ve Kabasakal, Ali. **Endüstriyel Ekonomi**, Ekin Yayınları, Eskişehir 2005

Çevrimiçi, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html> (Erişim Tarihi.01.07.2012)

23. TDK sözlük (Çevrimiçi: www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi:12.01.2015)

20.19.09.2005 Tarih ve 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu (R:G: 01.11.2005/25983)